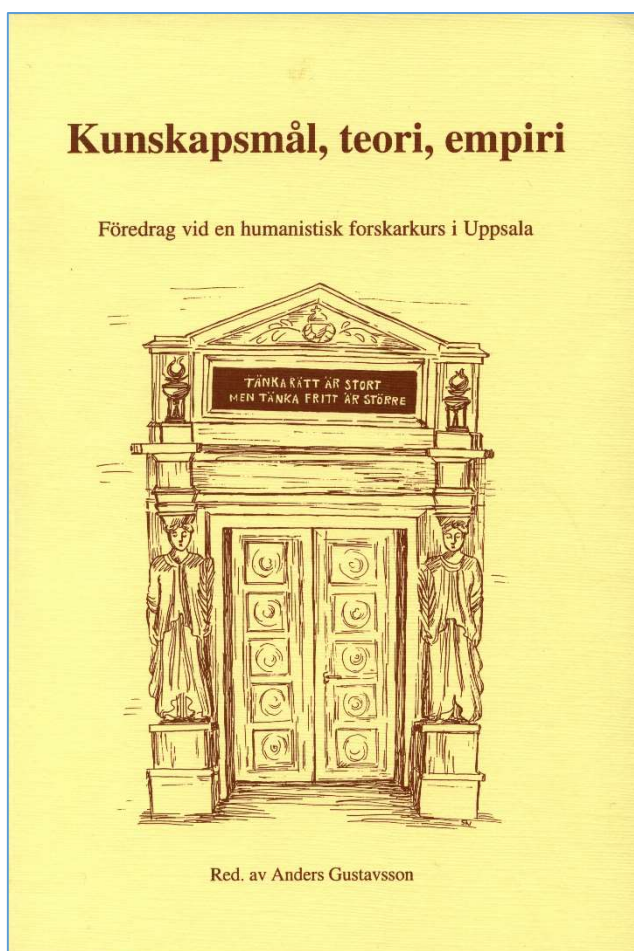

Faksimil, endast omslag, framvagn samt pp. 41-72

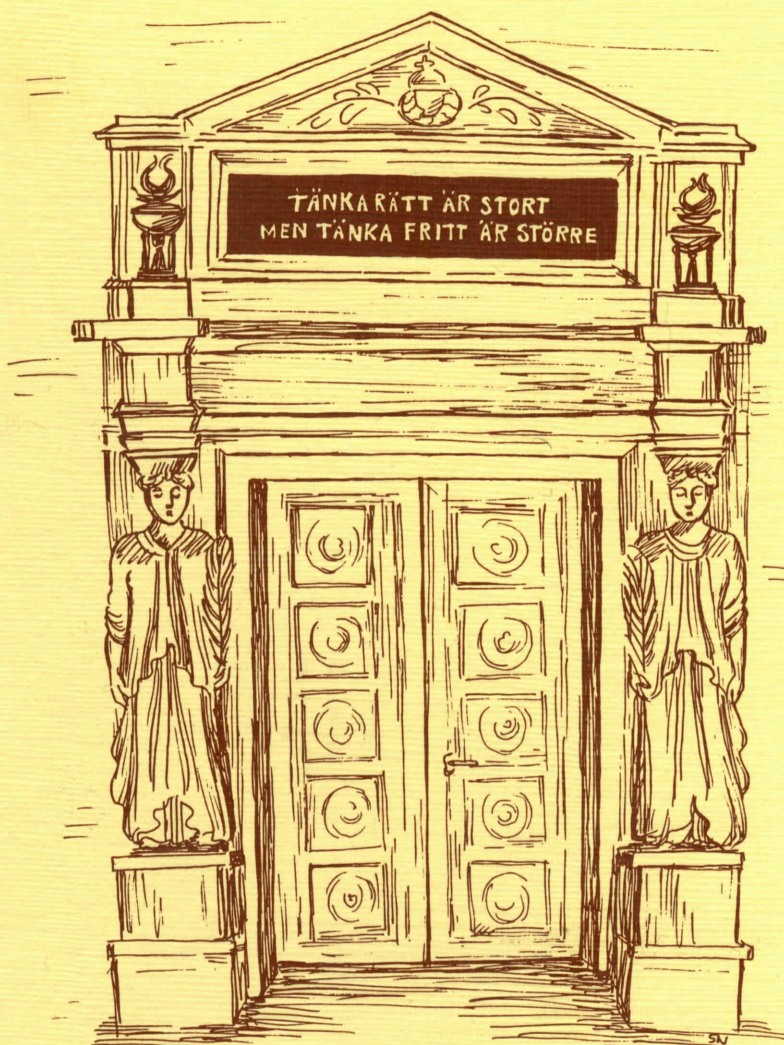
Anders Gustavsson (ed.), *Kunskapsmål, teori, empiri*.
Föredrag vid en humanistisk forskarkurs i Uppsala
Etnolore 17, Uppsala universitet, 1996, 207 p.

Filen innehåller Donald Broadys bidrag "Kapital, habitus, fält. Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi", pp. 41-72, som tidigare utgivits under samma rubrik som UHÄ/FoU Arbetsrapport 1989/2 och här återges i oförändrat skick, fränsett smärre korrigeringar och strykningar jämte några hänvisningar [inom hakparentes] till senare utkommen litteratur. Texten användes som underlag vid en föreläsning 19 okt. 1995 inom forskarutbildningskursen "Kunskapsmål, teori, empiri inom humanistiska ämnen", Uppsala universitet.

Kunskapsmål, teori, empiri

Föredrag vid en humanistisk forskarkurs i Uppsala

Red. av Anders Gustavsson

Frågor om kunskapsmål, teori, empiri och forskarroll har tilldragit sig ett allt större intresse inom humaniora under senare år. Denna bok bygger på föreläsningar hållna av framträdande antropologer, etnologer och historiker i Norden vid en forskarkurs i Uppsala 1995. Målet med kursen var att, med tanke på doktorandernas avhandlingsarbeten, diskutera kunskapsmål, problematisering och koppling mellan teoretiska resonemang och teoretisk inspiration å ena sidan och empirisk förankring å den andra. Boken vill ge underlag för en fortsatt debatt kring dessa frågor.

I förra delen av boken behandlas sådana tänkare som Friedrich Nietzsche, Max Weber, Pierre Bourdieu och Michel Foucault och hur deras tankar har använts och kan tillämpas i humanistiska undersökningar.

I den andra delen av boken redovisar fyra föreläsare kritiska granskningar av undersökningar inom humaniora under senare tid, med hänsyn till ämnesval, problematisering, teorianvändning, begreppsvärld, språklig framställning, empirisk förankring, påverkan från aktuell vetenskaplig och samhällelig debatt osv. Frågorna om antropologisk teoribildning kopplad till historiska förhållanden tillmäts ett betydande intresse.

Antologins redaktör, Anders Gustavsson, är professor i etnologi, särskilt europeisk, vid Uppsala universitet.

ETNOLORE 17

ISSN 0280-9559
ISBN 91-506-1185-2

Distributör: Etnologiska avdelningen, Åsgränd 1, S-753 10 UPPSALA

ETNOLORE 17

Skrifter från Etnologiska avdelningen
Uppsala universitet

Kunskapsmål, teori, empiri

Föredrag vid en humanistisk forskarkurs i Uppsala

Red. av Anders Gustavsson

Uppsala 1996

Redaktör:
Anders Gustavsson

Teknisk redigering:
Jimi Axelsson

Omslagsbild:
Susanne Waldén

Distributör:
Etnologiska avdelningen
Åsgränd 1
S-753 10 Uppsala

© Författarna

ISSN 0280-9559
ISBN 91-506-1185-2

Tryck: Gotab, Stockholm 1996

Abstract

Gustavsson, Anders (ed.) 1996: Kunskapsmål, teori, empiri. Föredrag vid en humanistisk forskarkurs i Uppsala. (Goal of Knowledge, theory, empiricism. Lectures presented at a Research Course in Uppsala.). University of Uppsala, Department of Ethnology. Etnolore 17. 208 pp. Uppsala. ISSN 0280-9559, ISBN 91-506-1185-2.

Questions about the goal of knowledge, theory, empiricism and the role of the researcher have in recent years attracted more and more attention within the humanities. This book is based upon lectures held by prominent anthropologists, ethnologists and historians from the Nordic countries, during a research course in Uppsala in 1995. The aim of the course was to discuss the goal of knowledge, the construction of problems, and the connection between theoretical discussions and theoretical inspiration on the one hand, and empirical anchorage on the other hand, while keeping the dissertational work in mind. This book wants to give a foundation for a continued fundamental debate about these issues.

In the first part of the book such thinkers as Friederich Nietzsche, Max Weber, Pierre Bourdieu and Michel Foucault are treated, as well as how their thoughts have been applied, and can be applied in humanistic research.

In the second part of the book, four lecturers account for critical examinations of humanistic research projects carried out in the last few years, with respect to the choice of subject, the construction of problems, the employment of theories, the use of different concepts, linguistic presentation, empirical foundation, influence from topical scientific and public debate etc. Great importance is attached to the questions of anthropological formation of theory connected with historical conditions.

Key words: complexity, construction, culture, empiricism, field work, historical anthropology, knowledge, objectivity, power, process, scientific concepts, structure, subjectivity, theory, the role of the researcher.

Anders Gustavsson, Department of Ethnology, Uppsala University, Åsgränd 1, S-753 10 Uppsala, Sweden.

Innehåll

Inledning <i>Anders Gustavsson</i>	7
<i>Vetenskapliga tänkare i teori och praktisk tillämpning</i>	
Humanvetenskap och bildning <i>Mats Persson</i>	17
Kapital, habitus och fält <i>Donald Broady</i>	41
Några av Pierre Bourdieus redskap <i>Ingrid Heyman</i>	73
Michel Foucault and the Subject of the Human Sciences <i>Sharon Rider</i>	91
Den etnologiska blicken <i>Birgitta Svensson</i>	107
Koder i den dolda skolkulturen <i>Bo Lönnqvist</i>	133
<i>Ideologikritiska granskningar av senare forskningsutveckling</i>	
Det antropologiske projekt <i>Kirsten Hastrup</i>	143
Historia + antropologi = historisk antropologi? (Återigen) <i>Lars Magnusson</i>	159
Re-Conquering Culture or The Return of Complexity <i>Birgitta Skarin Frykman</i>	165
Historisk forskning och framställning <i>Tore Frängsmyr</i>	181
Efterord <i>Jan Ovesen</i>	195

Kapital, habitus och fält

Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi¹

Donald Broady

Inledning

Symboliskt kapital kan betraktas som det grundläggande begreppet i Pierre Bourdieus sociologi. En maximalt komprimerad definition är förslagsvis: *symboliskt kapital är det som erkännes*. Symboliskt kapital är ett mycket allmänt begrepp. Det används av Bourdieu för att fånga in förhållandet att vissa människor eller institutioner, examina eller titlar, konstverk eller vetenskapliga arbeten åtnjuter tilltro, aktning, anseende, renommé, prestige, dvs. igenkännes och erkännes (Bourdieu leker i sådana sammanhang gärna med de två innebörderna "igenkänna" och "erkänna" av ordet *reconnaître*) som hedervärda, aktningsvärda, sannfärdiga, överlägsna etc. Detta erkännande är ingen individuell angelägenhet utan vilar på grupperns trosföreställningar. Därför kan vi precisera: *symboliskt kapital är det som av sociala grupper igenkännes som värdefullt och tillerkännes värde*.

En enkel definition av det beslätade begreppet kulturellt kapital är: *kulturellt kapital är den form av symboliskt kapital som dominerar i samhällen där skrivkonsten och utbildningssystemen vunnit utbredning*.

Med habitus avser Bourdieu *system av dispositioner* som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen. Bland de talrika definitioner av begreppet som förekommer i Bourdieus arbeten tillhör följande de mest klarläggande:

[...] *habitus*, system av varaktiga och överförbara *dispositioner*, strukturerade strukturer som är ägnade att fungera som strukturerande strukturer, det vill säga som strukturer som genererar och organiserar praktiker och representationer, vilka kan vara objektivt anpassade till sina mål utan att förutsätta någon medveten målinriktning, och utan att förmågan att bemästra de operationer som krävs för att nå dessa mål behöver vara artikulerad. Dessa system av dispositioner är objektivt 'reglerade' och de är 'reguljära' utan

¹ Denna text utgavs under samma rubrik som UHÄ/FoU Arbetsrapport 1989/2 och återges här i oförändrat skick, fränsett smärre korrigeringar och strykningar samt några hänvisningar [inom hakparentes] till senare utkommen litteratur.

att alls vara resultatet av att man åttlyder regler. Allt detta gör att de är kollektivt orkestrerade utan att vara någon skapelse av en orkesterdirigents organiserande handlande.²

Socialt fält är ytterligare ett nyckelbegrepp i Bourdieus sociologi (alternativa termer är "konkurrensfält" eller "kampfält"). Ett socialt fält existerar när en avgränsad grupp av agenter och institutioner strider om något som är gemensamt för dem. Tag det litterära fältet som exempel. Där finns agenter (litteraturkritiker, författare, förläggare, litteraturvetare) och institutioner (litterära tidskrifter, kultursidor, förlag, universitetens litteraturvetenskapliga institutioner, akademier, samt i Sverige Kulturrådet, Författarförbundet etc.), och det gemensamma som står på spel är definitionen på god litteratur och god litteraturkritik, rätten att skriva erkänd litteratur, auktoriteten att fälla omdömen om litterär kvalitet. Alla sociala sammanhang är inte sociala fält i Bourdieus mening. Ett socialt fält karaktäriseras av specialiserade agenter och institutioner, en specifik art av symboliskt kapital som ligger till grund för trosföreställningarna inom fältet, specifika investeringar (exempelvis investeringar i läsning), specifika insatser (ställningstaganden till stridsfrågor om litterär kvalitet) och specifika vinster (erkännande som författare eller litteraturkritiker). Den som skriver julklapsverser träder inte därmed in på det litterära fältet. Vi kan således ge följande minidefinition: med socialt fält avses ett *system av relationer mellan positioner som intas av specialiserade agenter och institutioner* vilka kämpar om något för dem gemensamt.

Så kan de mest allmänna definitionerna av symboliskt och kulturellt kapital, habitus och socialt fält formuleras.

Bourdies begrepp lämpar sig dock inte för abstrakta definitioner. De bör betraktas som redskap att brukas i "sociologens hantverk", för att citera titeln till Bourdieus, Passerons och Chamboredons lärobok från 1968. De får mening när de sätts i rörelse i empiriska undersökningar. Vi skall därför söka oss bakåt och notera hur begreppet symboliskt kapital först formades i Bourdieus tidiga studier, sedan utvecklades till ett begrepp kulturellt kapital och därefter ytterligare specificerades i samband med att fält blev ett centralt begrepp i den bourdieuska sociologin.

Att upprepa ett namn så många gånger som i det följande kan likna personkult. Namnet Bourdieu bör här uppfattas som ett bekvämt sätt att, för det första, beteckna ett tjugofemårigt empiriskt arbete som efterhand engagerat ett vittförgrenat nät av forskare ur skilda discipliner och verksamma i många länder - ett efter franska förhållanden ovanligt kollektivt projekt.

² P. Bourdieu, *Le sens pratique*, Minuit, Paris 1980, pp. 88 f.

För det andra har den bourdieuska sociologin blåst liv i och utvecklat vissa klassiska samhällsvetenskapliga och filosofiska traditioner, enligt min mening främst epistemologiska traditioner (den franska historiska epistemologin med företrädare som Bachelard, Cavaillès, Canguilhem; på tysk botten Ernst Cassirer), klassiska sociologiska traditioner, i synnerhet från durkheimianerna men även från Max Weber och Marx, samt den filosofiska fenomenologin.³

Därför skall vi nu ringa in några bourdieuska nyckelbegrepp genom att dels antyda hur de vuxit fram ur de problem som Bourdieu och hans medarbetare mött i sina empiriska undersökningar, dels säga något om den bourdieuska sociologins förhållande till de nämnda traditionerna.

Framställningen är komprimerad. Den läsare som önskar veta mer om begreppens framväxt och förhållandet till traditionerna hänvisas till en kommande bok om Bourdieus sociologi.⁴ Den läsare som önskar en mer refererande introduktion till Bourdieus sociologi hänvisas förslagsvis till Mikael Palmes och mina försök i genren.⁵

Det första avsnittet nedan handlar om begreppet symboliskt kapital och dess förankring i Bourdieus tidigaste etnologiska studier under sent femtiotal och tidigt sextiotal.

Andra avsnittet ägnas åt det begrepp kulturellt kapital som introducerades under nästa fas i Bourdieus verksamhet, grundandet av forskningsmiljön vid Centre de sociologie européenne under förra hälften av sextiotalet.

I det tredje avsnittet diskuteras habitusbegreppet.

Fjärde avsnittet behandlar begreppet socialt fält, som från och med senare hälften av sjuttiotalet blivit allt mer centralt för Bourdieu och hans medarbetare och elever.

³ Någon kanske saknar strukturalistisk lingvistik och strukturalistisk etnologi i denna lista över traditioner bakom Bourdieus sociologi. Bourdieu brukar kallas strukturalist, en etikett som i och för sig inte är orimlig, förutsatt att ordet ges en vidsträckt mening. Men det är främst i de tidiga etnologiska studierna, skrivna under perioden fram till mitten av sextiotalet, vi kan finna tydliga uttryck för klassisk strukturalism. Bourdieus sociologi utgör snarare en parallell till än en utlöpare av den samhällsvetenskapliga strömning som inaugurerades av Lévi-Strauss. Likheter kan i långa stycken förklaras av att Bourdieu redan i tidigare traditioner - hos Cassirer, hos den franska historiska epistemologin, och även hos durkheimianerna - funnit motsvarigheter till vissa teoretiska positioner som blev centrala för strukturalisterna.

⁴ Föreliggande text består av brottstycken ur manuskriptet till denna bok [D. Broady, *Sociologi och epistemologi. Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm, 2. uppl. 1991 (1990), se särsk. "Kapitel III. Nyckelbegreppen", pp. 165-303].

⁵ Se t.ex. "Pierre Bourdieus kultursociologi" och "Pierre Bourdieus utbildningssociologi", två kapitel i en norsk vetenskapsteoretisk lärobok [*Oppdragelse til det moderne. Émile Durkheim, George Herbert Mead, John Dewey, Pierre Bourdieu* (red. H. Thuen och S. Vaage), Universitetsforlaget, Oslo 1989, 2. uppl. 1994].

Samhällsvetaren kan använda dessa begrepp för att analysera de sociala villkoren för sitt eget arbete. Han är själv placerad i bestämda sociala fält, såsom universitetsfältet och vetenskapliga fält, och hans perspektiv på den sociala världen är beroende av denna hans egen utkikspunkt och av hans kapitalinnehav och habitus. I det avslutande femte avsnittet diskuteras det i Bourdieus sociologi ständigt närvarande inslaget av självreflexion.⁶

1. *Symboliskt kapital*

Symboliskt kapital är det som erkännes, som tillerkännes värde, som åtnjuter förtroende; Bourdieu har använt ordet *credit* för att fånga in det utmärkande hos det symboliska kapitalet: "det symboliska kapitalet är en kredit, i ordets vidaste mening, det vill säga ett slags förskott som gruppen, och enbart den, kan bevilja dem som skänker den mest av materiella och symboliska garantier [...]"⁷

Även om termen "symboliskt kapital" inte förekommer i de tidiga algeriska studierna, kan vi i dessa spåra begreppets embryonala former. I Bourdieus första mer självständiga studie, "Le sens de l'honneur"⁸, till största delen skriven 1959, behandlade han hedern på ett sätt som ansluter till de senare analyserna av det symboliska kapitalet. I denna studie av de traditionella kabylliska böndernas hederskänsla (eller känsla för hedern) förekommer en hel katalog av termer - franska och kabylliska ord för heder, ära, prestige, renommé, anseende, anständighet, auktoritet, respekt, etc.⁹ - som alla anger något som dessa bönder behövde för att erövra och behålla en ställning i sitt samhälle. Detta "något" - som Bourdieu senare skulle rubricera symboliskt kapital och i andra former återfinna också i det moderna franska samhället - utgjordes inte främst av materiella ägodelar. En mäktig kabyllisk familj byggde sin ställning på den respekt den kunde

⁶ Det avslutande avsnittet är i huvudsak ett utdrag ur en föreläsning i Stockholm den 16 februari 1987 i serien "Att tänka annorlunda", arrangerad av Humanistiska föreningen vid Stockholms universitet och Nordiska sommaruniversitetets Stockholmsavdelning. [Föreläsningsserien publicerades som *Att tänka annorlunda* (red. Jan Åman), Symposion Bokförlag, Stockholm/Stehag 1990.]

⁷ P. Bourdieu, *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédé de trois études d'ethnologie kabyle*, Droz, Genève/Paris 1972, p. 238; formuleringen återkommer i *Le sens pratique*, Minuit, Paris 1980, pp. 203 f.

⁸ I Bourdieus författarskap finns fyra versioner av studien av de kabylliska böndernas hederskänsla: pp. 192-241 i J. G. Peristiany (ed.) *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*, Weidenfeld and Nicolson, London 1966; pp. 13-44, 60-64 i P. Bourdieu, *Esquisse d'une théorie de la pratique*, Droz, Genève/Paris 1972 [sv. övers. pp. 19-61 i P. Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, Salamander, Stockholm 1986, senare upplagor på Symposion]; pp. 95-132 i P. Bourdieu, *Algeria 1960*, Cambridge University Press/Editions de la Maison des sciences de l'homme, Cambridge/Paris 1979; kap. 6, pp. 167 ff, i P. Bourdieu, *Le sens pratique*, Minuit, Paris 1980.

⁹ Jfr vår terminologiska not i P. Bourdieu, *Kultursociologiska texter*, 1976, p. 21.

kräva av andra, på de hedersamma relationer den under generationer byggt upp och som vid behov kunde mobiliseras till dess fördel.

Bourdieu's tidiga etnologiska och sociologiska studier ligger i viktiga avseenden nära den durkheimiska traditionen. Jag tänker då bland mycket annat på ambitionen att spåra de representationer och trosföreställningar som håller ett samhälle samman, intresset för sambandet mellan klassificeringar och sociala former, samt tonvikten vid vad Durkheim och Mauss benämnde "totala sociala fenomen", dvs. fenomen som är på en och samma gång ekonomiska, juridiska, religiösa, estetiska, demografiska etc.

I sina första studier av kollisionen mellan traditionell bondekultur och kapitalistisk kultur¹⁰ betonar Bourdieu förhållandet mellan traditionella och kapitalistiska system av trosföreställningar. Ambitionen är i många avseenden durkheimiansk. I Bourdieu's något senare arbeten kan vi skönja en förskjutning bort från klassiskt durkheimskt tänkande - en förskjutning som i terminologin tar sig uttryck i en övergång från "värdesystem", "normer", "etos", "internalisering" till "dispositioner", "habitus", "förkroppsligande". Samtidigt håller Bourdieu, som vi skall se, fast vid centrala teman hos den första generationen durkheimianer.

Vidare finner vi utan svårighet i Bourdieu's tidiga arbeten beröringspunkter med strukturalistisk etnologi. Studien av det kabylliska huset¹¹, genomförd i mitten av sextioalet och publicerad 1970, är en exemplarisk uppsats i Lévi-Strauss manér som Bourdieu själv i efterhand betraktar som sitt sista arbete "som obekymrad strukturalist". Hans senare kritik av ortodox strukturalism, närmare bestämt av tendenserna att hypostasera strukturer, innebar delvis en återknytning till den durkheimianska tradition som Lévi-Strauss ville bryta upp från. Bourdieu var förmodligen aldrig någon rättrogen strukturalist. Det durkheimiska draget i hans tänkande har alltid varit starkt; redan år 1959 ledde han vid universitetet i Alger ett seminarium om förhållandet mellan Durkheim och de Saussure. Dessutom hade Bourdieu i likhet med ett antal jämnåriga och något äldre tänkare under studieåren präglats av den franska historiska epistemologin (Bachelard,

¹⁰ Se studien av ungarlar i Béarn, "Célibat et condition paysanne", *Études rurales*, no 5-6, avril-septembre 1962, pp. 32-135, samt Bourdieu's första algeriska studier: *Sociologie de l'Algérie*, P.U.F., Paris 1958; "Logique interne de la société algérienne originelle", i *Le sous-développement en Algérie*, Secrétariat social, Alger 1959, pp. 41-51; "Le choc des civilisation", i *op. cit.*, pp. 53-64; P. Bourdieu/A. Darbel/J.-P. Rivet/C. Seibel, *Travail et travailleurs en Algérie*, Paris/La Haye, Mouton 1963; P. Bourdieu/A. Sayad, *Le déracinement. La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie*, Minuit, Paris 1964; jämte en rad uppsatser från samma period.

¹¹ P. Bourdieu, "La maison kabyle ou le monde renversé", pp. 739-758 i *Échanges et communications. Mélanges offerts à Claude Lévi-Strauss à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Tome II, Mouton, The Hague/Paris 1970.

Cavaillès, Canguilhem med flera), som i många avseenden (relationismen, antisubstantialismen) föregriper strukturalismen i Lévi-Strauss tappning.

I jämförelse med Bourdieus senare arbeten ter sig i synnerhet den nämnda uppsatsen om det kabylliska huset som något ensidigt "strukturellistisk". Här, liksom bitvis i texten om hederskänslan, figurerar ett Lévi-Strauss-inspirerat mytiskt-rituellt system av dikotomier (manligt/kvinnligt, ute/inne, det torra/det fuktiga etc.) som i någon mån synes leva sitt eget liv utanför människors praktiker och dispositioner. Senare skulle Bourdieu bryta med detta slag av strukturrealism genom att analysera hur sådana system är rotade i människors dispositioner och representationer och i deras erfarenhet av den sociala världen.

Dessutom bröt Bourdieu med en dominerande strömning inom den samtida strukturalismen genom att insistera på att symbolsystemen måste återföras till system av sociala positioner (vi har anledning att återvända till frågan i avsnittet om fältbegreppet). I en fransk kontext - där marxismen först långt in på sextioalet började få nämnvärd betydelse inom samhällsvetenskapen - innebar denna ambition ett återupplivande av ett centralt tema hos durkheimianerna: i enlighet med Durkheims påbud att de kollektiva representationerna måste härledas ur gruppernas sociala organisation undersökte sinologen Marcel Granets de kinesiska tids-, rums- och talkategoriernas samband med den sociala realiteten, rättssociologer som Jean Ray påvisade att lagar uttrycker sociala gruppers aspirationer och inte ett abstrakt förnuft, etc.; listan kunde göras lång. Även om Bourdieus metodiska arsenal är betydligt mer sofistikerad så förvaltar han i detta avseende arvet från durkheimianerna.

Att vi inte utan förbehåll kan klassificera Bourdieu som strukturalist innebär förvisso inte att objektiviserande analyser av strukturer skulle saknas i hans arbeten. Bourdieus undersökningar tar regelmässigt vägen över en objektivistisk rekonstruktion av systemen av relationer innan de når fram till en slutlig tolkning, som - även om den ibland kan förefalla ligga nära en intuitionistisk uppfattning - inte hade varit möjlig utan den inledande objektiveringen. Uppsatsen om det kabylliska huset ger en uppfattning om vad denna objektiviserande fas av forskningsarbetet kan innebära.¹² Om vi bortser från vissa inslag i dessa tidiga etnologiska arbeten undviker Bourdieu dock att göra kartan över systemet av relationer till yttersta förklaringsgrund och analysens slutstation.

Kanske bör Bourdieu kallas relationist snarare än strukturalist. Kapitalbegreppet är ett gott exempel. Kapital är hos Bourdieu ingen egenkap som kan tillskrivas grupper eller individer tagna för sig. Det är ett re-

¹² Jfr Bourdieus egen tillbakablick (*Le sens pratique*, 1980, p. 441) på betydelsen av uppsatsen om det kabylliska huset.

lationellt begrepp: "Kapitalet är ett socialt förhållande, dvs. en social energi som varken existerar eller producerar sina effekter annat än inom det fält där det produceras och reproduceras."¹³ Som vi sett är kapitalet inte enbart en objektiv struktur. Det existerar i såväl objektiverad och institutionaliserad som förkroppsligad form. Dess förkroppsligade existensform är habitus, ett begrepp som vi väntar några sidor med att diskutera. Här skall vi bara notera att utvecklingen av habitusbegreppet förutsatte den nämnda förskjutningen, från upptagenheten av mentala representationer och värderingar, symbolsystem och koder i Bourdieus tidigaste studier till ett intresse för förkroppsligade system av dispositioner, dvs. habitus. Symboliska tillgångar, låt säga i det kabylliska samhället ryktet om en väl genomförd blodshämnd eller i universitetsvärlden en viss akademisk titel, kan fungera som symboliskt kapital blott under förutsättningen att det finns grupper som är disponerade att uppfatta att just denna bedrift eller denna titel har värde. "Det symboliska" gäller i Bourdieus mogna författarskap alltid relationen mellan en egenskap och ett subjekt som uppfattar denna egenskap. Det symboliska kapitalet kan existera endast under förutsättning av en samklang mellan objektiva strukturer och system av subjektiva dispositioner.

Vi lämnar nu det allmänna begreppet symboliskt kapital. Bourdieu har laborerat med många underavdelningar och underunderavdelningar: kulturellt kapital, språkligt kapital, utbildningskapital, konstnärligt kapital, vetenskapligt kapital etc. är skilda former av det symboliska kapitalet.¹⁴ Mest uppmärksamhet har Bourdieu ägnat åt det kulturella kapitalet, som vi skall ägna nästa avsnitt.

¹³ P. Bourdieu, *La distinction*, Minuit, Paris 1979, p. 127.

¹⁴ För undvikande av missförstånd bör några ord sägas om ett begrepp, socialt kapital, som inte bör räknas som en underavdelning till det symboliska kapitalet. Med socialt kapital avser Bourdieu tillgångar i form av släktrationer, personkontakter, band mellan gamla skolkamrater, kort sagt "förbindelser". Det sociala kapitalet tycks ha införts som ett slags ad hoc-hypotes i samband med de tidiga utbildningssociologiska undersökningarna, för att förklara variationer som inte kunde återföras till fördelningen av kulturellt och ekonomiskt kapital. En individs innehav av socialt kapital avgör hans möjligheter att förränta sitt utbildningskapital: utan "förbindelser" är det som bekant långt ifrån säkert att en högt skattad examen leder till en uppsatt position. Det sociala kapitalet skiljer sig från andra kapitalarter däri att det är oupplösligt knutet till bestämda individer. Det kan inte lagras i institutioner, teorier eller texter, examina eller titlar, och det kan inte utan vidare konverteras till andra arter av kapital. Därav begreppets något aparta ställning i Bourdieus kapitalteori.

2. Kulturellt kapital

Begreppet kulturellt kapital infördes i den bourdieuska sociologin vid tiden för Bourdieus övertagande av Centre de sociologie européenne, d.v.s. förra hälften av sextiotalet, som ett nödvändigt redskap i förbindelse med undersökningarna av det franska utbildningssystemet.

Jag talar här om begreppet, inte termen. Benämningen "kulturellt kapital" är sparsamt förekommande i de tidiga texterna; före mitten av sextiotalet använde Bourdieu vanligen termer som "arv" eller "kulturell nivå" för att beteckna de tillgångar han senare skulle ge namnet kulturellt kapital.

Bourdieu och hans medarbetare hade företagit omfattande genomgångar av eget och andras statistiska material om samband mellan utbildningsbanor å ena sidan och socialt och geografiskt ursprung, kön etc. å den andra. Statistiken tydde på att vissa grupper - familjer, klassfraktioner, yrkesgrupper - förutom sina "ekonomiska" (i ordets gängse mening) resurser tycktes förfoga över ett annat slag av tillgångar som, via en lyckosam bana genom skola och högre utbildning, gav deras avkomma tillträde till höga positioner. Den i särklass effektivaste indikatorn för att mäta dessa tillgångar - som Bourdieu skulle benämna kulturellt kapital - var utbildningsnivå.¹⁵

Begreppet skulle komma att utvecklas. En ström av studier från Centre de sociologie européenne har visat att motsättningen mellan kulturellt och ekonomiskt kapital utgör en "horisontell" axel i det franska sociala rummet (*l'espace social* är Bourdieus sätt att beteckna det konstruerade systemet av relationer mellan sociala grupper - klasser, klassfraktioner, yrkesgrupper -, dvs. motsvarigheten till det som vanligen kallas klassanalys eller social stratifiering).¹⁶ Den år 1976 publicerade studien om "smakens anatomi"¹⁷ var det första systematiska försöket att konstruera det sociala rummet och

¹⁵ Observera att Bourdieu när han i sina mogna arbeten skriver om kulturen (i singularis) brukar avse kultur i den snäva meningen av legitim, auktoriserad, dominerande kultur - dvs. vad vi i Sverige (och alltid kringgärdad av citattecken och reservationer) benämner "finkultur". Det är med andra ord inte fråga om det annars bland samhällsvetare vanliga s.k. antropologiska kulturbegreppet, som täcker snart sagt vilka som helst mänskliga livsformer och symbolsystem. Tillgång till Kulturen - Bourdieu stavar inte sällan *la Culture*, liksom *l'École*, skolan eller utbildningväsendet, med stor begynnelsebokstav - är i Frankrike i hög grad ett privilegium för dem som vuxit upp i en med kulturellt kapital väl försedd familj och som passerat genom elitskolor.

¹⁶ De flesta metoder för klassanalys eller social stratifiering lyfter framför allt fram den "vertikala" dimensionen (bourgeoisie/mellanskikt/arbetarklass eller socialgrupp 1, 2, 3 etc.). Men den sociala världen är ett rum snarare än en stege, och till Bourdieus vägande bidrag till dagens sociologi hör att han utvecklat redskap (begrepp som kapital, habitus, fält, strategi etc.) som är ägnade även för undersökningar av de "horisontella" dimensionerna, dvs. relationerna mellan positioner som intas av sociala grupper vilka besitter symboliska eller materiella tillgångar av jämförbar omfattning men av olika art.

¹⁷ "Anatomie du goût", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 5, 1976, pp. 2-82, 89-112.

att spåra homologier mellan detta å ena sidan och fördelningen av livsstilar å den andra; samma studie var också den första där korrespondensanalys¹⁸ kom till användning vid centret. Därför kan den betraktas som förstudie till det stora arbetet *La distinction* (1979).

I en rad följande studier framträdde en liknande fundamental struktur. Den viktigaste motsättningen inom den dominerande klassen i Frankrike ställer mot varandra den fraktion som baserar sina positioner och sin reproduktion huvudsakligen på innehav av kulturellt kapital (här är utbildningsnivå den främsta indikatorn) och den fraktion som befinner sig vid det "ekonomiska" maktfältet. Följaktligen är den dominerande klassens två mest extrema grupper universitetsprofessorerna vid de mest ansedda lärosätena i Paris respektive ledarna för de stora företagen¹⁹. Samma motsättning delar upp medelklasserna i två stora fraktioner: bibliotekarier, skollärare m.fl. å ena sidan och småföretagare å den andra.²⁰

Att detta resultat - motsättningen mellan kulturellt och ekonomiskt kapital - ständigt återkommer som en "horisontell" axel i de empiriska undersökningarna av det sociala rummet och fördelningen av livsstilar och smak förklarar den prominenta plats som det kulturella kapitalet intar i Bourdieus kartläggning av det franska samhället.

Men varför termen "kulturell"? Varför inte hålla fast vid det mer generella begreppet symboliskt kapital? Ett svar på frågan ges i en viktig passage i *Le sens pratique*:

[...] den kulturella kompetensen konstitueras inte som kulturellt kapital förrän i de objektiva relationer som etableras mellan systemet för ekonomisk produktion och systemet för produktion av producenter (det sistnämnda i sin tur konstituerat av relationen mellan utbildningssystemet och familjen). Skrivkonsten tillåter att de nedärvda kulturella resurserna bevaras och ackumuleras i objektiverad form, och utbildningssystemet förser agenterna

¹⁸ Korrespondensanalysen <*analyse factorielle des correspondances*> har från och med senare hälften av sjuttioalet varit ett viktigt redskap i ett stort antal studier från Centre de sociologie européenne. För en introduktion, se min rapport *Jean-Paul Benzécri och korrespondensanalysen*, Högskolan för lärarutbildning, juni 1988, ny version som UHÅ/FoU Arbetsrapport, december 1988 [rev. version i *Sociologi och epistemologi*, Stockholm, HLS Förlag, 2. uppl. 1991, pp. 473-527]. Inom projektet "Högskolefältet i Sverige" har vi med hjälp av franska statistiker prövat metoden på svenska material.

¹⁹ Dessa två grupper har Bourdieu undersökt i "Le patronat", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 20/21, 1978, pp. 3-82 [för en diskussion av metoden i denna undersökning, se *Kultur och Utbildning* (red. D. Broady), UHÅ/FoU Skriftserie 1985:4, pp. 77-101] respektive *Homo Academicus*, Minuit, Paris 1984. Han har som långsiktigt projekt att beta av det ena efter det andra av maktfälten och har hunnit med en hel del. Se vidare nedan.

²⁰ Den mest utvecklade diskussionen av Bourdieus konstruktion av det sociala rummet återfinnes i *La distinction*, Minuit, Paris 1979. Metodfrågor diskuteras framför allt i andra kapitlet, pp. 109 ff [sv. övers. pp. 240 ff i *Kultursociologiska texter*, 1986].

med det kunnande och de dispositioner de behöver för att tillägna sig dessa resurser. Samhällen utan skrivkonst och utan utbildningssystem kan inte bevara sina kulturella resurser på annat sätt än i förkroppsligat tillstånd.²¹

Med andra ord, skrivkonsten och utbildningsinstitutioner i modern mening möjliggör nya former av symboliskt kapital och nya sätt att lagra och byta symboliskt kapital. Symboliska tillgångar kan bevaras i "objektiverat" tillstånd, nämligen fixerade i texter och lagrade i teorier och maskiner. De kan omhändertas av särskilda institutioner - skolor, universitet, kulturtidskrifter etc. - med speciella inträdeskrav. De kan lagras i examina och titlar. Sociala grupper (klasser, klassfraktioner, yrkeskårer) kan mer eller mindre monopolisera dessa objektiverade kulturella tillgångar genom att behärska sätten för deras tillägnande.

Tanken är inte svår att förstå. Av en man i ett traditionellt bondesamhälle krävs att han i varje ögonblick med sitt hedersamma uppförande och sin kroppshållning skall bevisa sitt innehav av symboliskt kapital. I ett skriftlöst samhälle lagras de symboliska tillgångarna - såsom minnet av det förflutna - huvudsakligen i människors kroppar, i form av vanor, dispositioner, "habitus". Traditionen förs vidare i möten mellan människor. En universitetsprofessor, tidningsredaktör eller företagsledare däremot kan, i viss mån oberoende av sin personliga framtoning, stöda sig på sin titel, eller mer generellt på den auktoritet som förlänas honom av sociala fält och institutioner med specifika regler: regler för urval och invigning av dem som besitter en till fältet avpassad habitus och ett tillräckligt mått av det rätta slaget av symboliskt kapital, regler för uteslutning av dem som saknar dessa tillgångar. Vinnarna i denna kamp är de grupper som kontrollerar instrumenten (i synnerhet språklig kompetens) för tillägnelse av symboliska tillgångar, vilket i ett land som Frankrike innebär att den dominerande klassen måste sörja för att deras barn ges möjligheter till en framgångsrik bana genom utbildningssystemet. Striderna inom utbildningssystemet och om utbildningspolitik är därför enligt Bourdieu i sista hand strider om tillgången till dessa instrument och därmed om monopolet på symboliska tillgångar.

Detta torde vara skälet till att begreppet kulturellt kapital infördes i den bourdieuska sociologin som en precisering av det mer allmänna begreppet symboliskt kapital, och även skälet till att Bourdieu tillmäter utbildningssociologin så central betydelse. I Bourdieus författarskap motsvaras övergången från symboliskt till kulturellt kapital av övergången mellan de etnologiska studierna av bondesamhällen och de sociologiska studierna av det moderna Frankrike. I ett samhälle av den sistnämnda typen antar kam-

²¹ P. Bourdieu, *Le sens pratique*, Minuit, Paris 1980, p. 214.

pen om symboliska tillgångar specifika former, som i synnerhet gäller de sociala användningarna av utbildningssystemet och som präglas av ständiga konfrontationer med grupper som kontrollerar "ekonomiskt" kapital. Därför hade Bourdieu bruk för ett särskilt begrepp, kulturellt kapital.²²

3. *Habitus*

Många socialisationsteorier bygger på en grundläggande dikotomi: därute "i samhället" finns normer som "internaliseras", dvs. hamnar bakom individernas pannben. Ett bekant svenskt exempel, Segerstedts normteori, är en extremt intellektualistisk version av denna syn på socialisationen såtillvida att intresset riktas inte bara mot cerebrala förlopp i största allmänhet, utan mot medvetna normer, närmare bestämt sådana som uttrycks explicit i språket.

Bourdieus sociologi representerar en motpol till detta slag av tänkande. I stället för termer som "internalisering" eller "socialisation", som ligger nära till hands för den som är bekant med amerikansk eller tysk sociologi eller socialpsykologi, föredrar han ordet *incorporation*, "inkorporering" eller "förkroppsligande". Det system av dispositioner, av Bourdieu benämnt *habitus*, som bestämmer hur människor handlar, tänker, uppfattar och värderar i givna sociala sammanhang, finns nedlagt i kroppen. I oräkneliga vardagssituationer, med början under den tidigaste barndomen, i familjen, i skolan, formas människors förmåga till *maîtrise pratique*, praktiskt bemästrande, för att citera ett annat av Bourdieus nyckelbegrepp. Den sociala världen är så komplicerad - ett paradigmatiskt exempel är Bourdieus analys av hederns krav i samband med gåvoutbytet bland kabylerna - att ingen aldrig så komplett uppsättning explicita regler eller normer skulle erbjuda en uttömmande förklaring till att människor faktiskt förmår bemästra sin egen praktik.

Habitus teorin är således oförenlig med den modell enligt vilken människan betraktas som "bärare" av sociala normer eller strukturer (i marxistisk tradition talas i denna mening om människan som *Träger*). De sociala förhållandena finns i oss. Vi kan leva under vissa sociala betingelser eftersom liknande sociala betingelser format oss, till kropp och själ.

²² Vi har här uppehållit oss vid Bourdieus undersökningar av franska förhållanden. En varning är på sin plats. För att studera motsvarande fenomen i Sverige kan vi hämta inspiration från Bourdieus metoder, men måste akta oss för att utan vidare importera hans resultat. Problemen med att finna svenska motsvarigheter till det franska "kulturella kapitalet" har jag berört i andra sammanhang, och därvid framkastat hypotesen om ett "organisationskapital" som i vårt land skänker tillträde till de maktfält som är knutna till den statliga administrationen, de centrala organisationerna, politiken etc. Se *Dispositioner och positioner*, UHÄ/FoU Arbetsrapport 1983:2, pp. 29 f; *Kultur och utbildning*, UHÄ/FoU Skriftserie 1985:4, pp. 13-20; *Varför Eva men inte Nils-Erik?*, UHÄ/FoU Skriftserie 1987:2, pp. 121-124.

Resonemanget kan vid första påseende förefalla behavioristiskt, en tolkning som Bourdieus eget ordval inbjuder till: betingelser <conditions> åstadkommer betingningar <conditionnements>. Men habitusteorin är minst av allt en stimulus/respons-teori. Den syftar till att skjuta in ett förklarande led mellan de sociala förhållandena och individernas beteenden. Ur Bourdieus perspektiv existerar ingen direkt och oförmedlad påverkan från de sociala strukturerna och normsystemen till individerna. Grundmönstret i hans analyser är följande: Individerna (eller grupperna) har i bagaget ett system av dispositioner, en habitus, som tillåter dem att utifrån ett begränsat antal principer generera de sätt att handla, tänka, uppfatta och värdera som krävs i bestämda sociala sammanhang. Deras handlingar, tankar, uppfattningar och värderingar är inga direkta avtryck av yttre förhållanden, utan resultatet av mötet mellan deras habitus och de sociala sammanhang där de inträder. Detta möte är ett centralt tema i så gott som alla Bourdieus arbeten: han undersöker å ena sidan individers och gruppers system av dispositioner, å andra sidan sociala system av positioner.²³ Bourdieus sätt att arbeta befinner sig långt från de amerikanska sociologiska traditioner som med viss rätt brukar sorteras in under rubriken "beteendevetenskap". För Bourdieu låter sig beteenden förklaras med hänvisning till mötet mellan habitus och sociala omständigheter. Samma beteende (att rösta på ett visst parti, konsumera vissa slag av kultur, välja en viss utbildningslinje) kan därför ha olika mening för olika grupper. Omvänt kan beroende på de sociala omständigheterna samma habitus ge upphov till ett brett spektrum av beteenden.

Habitusteorin är ett försök att inom sociologins ram, dvs. utan att tillgripa några voluntaristiska antaganden, göra rättvisa åt människors skapande förmåga. Bourdieu använder gärna termen "strategi" för att beteckna människors sätt att bemästra sina omständigheter. Ordet kan vara vilseledande, det är sällan fråga om medveten kalkyl och än mindre om fria val. Strategierna springer fram ur mötet mellan den habitus människor bär med sig och de sociala omständigheter de konfronteras med. I vissa sociala sammanhang kan människors habitus vara tillämplig, och de känner sig "hemma". I andra sammanhang kan gnissel uppstå, och i så fall finns två alternativ. Om habitus är starkast kan människorna i någon mån omvandla de givna sociala betingelserna. Är däremot de sociala betingelserna starkare, kan individen antingen fly fältet eller också kan hennes habitus så småningom modifieras. Tillfogas bör, att det inte är lätt att stöpa om en habitus. Ett väsentligt karaktärstikum för människors habitus är trögrörligheten: en habitus överlever ofta de sociala betingelser som format den.

²³ Om detta tema, se min rapport *Dispositioner och positioner. Ett ledmotiv i Pierre Bourdieus sociologi*. UHÅ/FoU Arbetsrapport 1983:2.

Bourdieu talar i sådana sammanhang om "don Quijote-effekten" eller "hysteresis-effekten".

Habitus är ett något undflyende begrepp. En habitus både alstras av och bidrar till att upprätthålla sociala förhållanden. Det är lätt hänt att man tänker i cirkel när man grubblar över vad detta egentligen innebär. Om vi emellertid avstår från det abstrakta teoribygandet och i stället intresserar oss för hur begreppet brukas i Bourdieus och hans medarbetares empiriska undersökningar, upptäcker vi snart att det har sina poänger.

Vi måste sålunda hålla habitushypotesen i minnet när vi tar ställning till Bourdieus redan nämnda metoder för att mäta det kulturella kapitalet och konstruera det sociala rummet. Dessa metoder skall inte förväxlas med gängse tekniker för stratifierings-, konsumtionsvane- eller opinionsundersökningar. Merparten av materialet hämtades från den offentliga statistiken (främst från INSEE, dvs. Frankrikes SCB) och olika survey-institut. Det hade således ursprungligen samlats in för andra ändamål, men användes av Bourdieu och hans medarbetare för nya syften. Det sociala rummet och livsstilarnas rum konstruerades skilda från varandra; i den först publicerade versionen av "Anatomie du goût"-studien var schemana t.o.m. tryckta på skilda blad, det sistnämnda återgivet på ett transparent ark lagt ovanpå det första²⁴. Bourdieus och hans medarbetares syfte var således inte att direkt tillskriva skilda sociala grupper vissa livsstilar eller attityder; de nöjde sig inte med att konstatera att somliga läste bestämda tidningar eller röstade på bestämda partier. Deras ambition var i stället att konstruera *systemet* av livstilar och först därefter - en för snabb kombination skulle betyda kortslutning av analysen - leta efter homologier med systemet av sociala positioner, dvs. det konstruerade sociala rummet.

Enligt Bourdieu är det fördelningen av olika habitus som förklarar dessa homologier mellan rummet av livsstilar och det sociala rummet. Mellan de scheman som representerar det sociala rummet och fördelningen av livsstilar får vi således föreställa oss ett tredje, representerande fördelningen av habitus.

En central hypotes är att människors habitus producerar homologa effekter på skilda områden. I fråga om mat, heminredning, klädsel, privatekonomi, utbildning, yrkesambitioner och så vidare känner de grupper som

²⁴ "Anatomie du goût", 1976, pp. 10-11 samt det vidhängande transparenta bladet. Samma schema återfinns i *La distinction*, Minuit, Paris 1979, pp. 140-141 (pp. 282-283 i den svenska översättningen i *Kultursociologiska texter*). Tillfogas bör kanske att detta stora syntetiska schema framställt manuellt. Det utgör en sammanställning av resultaten från bl.a. maskinella korrespondensanalyser av data från olika regioner av det sociala rummet och livsstilarnas rum (två av de maskinellt framställda graferna återfinns i "Anatomie du goût", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 5, 1976, pp. 46 och 68. I *La distinction*, 1979, återfinns samma grafer på sidorna 296 och 392).

karaktäriseras av, låt säga, en småborgerlig habitus motvilja mot såväl vårdslöshet och lättsinne som överdrifter och överdåd: de undviker att skuldsätta sig; nativitetsstatistiken visar att de sätter ovanligt få barn till världen; de hyllar skolmässiga värden och placerar sina barn på utbildningar som premierar flit och skolanpassning; de förhåller sig spänt och ängsligt till Kulturen och använder ofta hyperkorrekta vändningar i sitt tal-språk.

Det är denna hypotes om homologa effekter på skilda områden som tillåter Bourdieu att samla de mest disparata kvantitativa och kvalitativa data rörande livsstilar, kulturvanor, utbildningsstrategier etc., i förhoppning att finna uttryck för en habitus som är gemensam för en bestämd grupp av människor. Denna habitus avgör att vissa handlingar, tankar och aspirationer framstår som möjliga, nödvändiga, lämpliga, värdefulla och andra som omöjliga, umbärliga, otillbörliga, föraktliga. Beteendena och preferenserna är i sig själva epifenomen.

Bourdieus habitusteori har förbindelse med flera teoretiska traditioner. Fenomenologin har utan tvivel haft avsevärd men svårutredd betydelse. Som student vid École Normale Supérieure, rue d'Ulm, ägnade Bourdieu mycket av sin möda åt Husserl och Merleau-Ponty, och hela hans produktion är genomsyrad av ett intresse för världen sådan den framträder för människor. Bourdieus intresse för kapital såsom inkarnerat i den mänskliga kroppen, och hans intresse för att leda durkheimianernas "former för primitiv klassificering" tillbaka till sakförhållandet att människan har en kropp och organiserar sin värld i enlighet med enkla principer (upp och ned, framåt och bakåt i rummet och tiden), skulle kunna tolkas som ett inflytande från Merleau-Ponty.

När jag gav mig i kast med Bourdieus habitusbegrepp trodde jag, med vetenskap om Bourdieus bakgrund, att det skulle gå att spåra ett sådant inflytande från Merleau-Pontys brytning med medvetandefilosofin. Man kan förvisso finna vissa allmänna likheter i fråga om sättet att förstå förhållandet mellan det subjektiva och det objektiva, inte minst vad gäller kroppens centrala betydelse. "Det är den mänskliga kroppen (och icke 'medvetandet') som bör framstå som det som uppfattar den natur som den också bebor"²⁵, för att citera ur Merleau-Pontys synopsis till föreläsningsserien vid Collège de France 1959-60. I *La structure du comportement* läser vi: "Det som uppfattas <le perçu> är icke en effekt av cerebrala funktioner, utan är dessa funktioners betydelse. Alla medvetanden som vi känner till framträder således genom en kropp som är deras perspektiviska

²⁵ M. Merleau-Ponty, *Résumés de cours. Collège de France 1952-1960*, Gallimard, Paris, 1968, p. 176.

aspekt“.²⁶ Och följande konklusion till kapitlet rubricerat "Friheten" i *Phénoménologie de la perception* skulle i långa stycken kunna avse Bourdieus habitusbegrepp: "Alla förklaringar av mitt beteende som utgår från mitt förflutna, mitt temperament, min omgivning, är sanna, förutsatt att allt detta inte betraktas som åtskiljbara tillgångar som jag medför, utan som moment i min totala varelse [...]. Jag är en psykologisk och historisk struktur. Med min existens har jag erhållit ett sätt att existera, en stil. Alla mina handlingar och tankar är förbundna med denna struktur“.

Ändå, förtydligar Merleau-Ponty, är jag fri, icke trots eller utanför denna struktur, utan med dess hjälp: "den begränsar inte min tillgång till världen, utan är tvärtom mitt redskap för att kommunicera med världen."²⁷

Det sist citerade är givetvis en polemik med Sartres frihetslära. Bland annat Merleau-Pontys framhävande av det kroppsliga innebar en brytning med de samtida mer renodlat medvetandefilosofiska fenomenologiska strömningarna som Sartre alltså företrädde. Man kan uttrycka saken så, att Merleau-Ponty - som gav Husserl äran av att ha påvisat "den kroppsliga infrastrukturen hos vår relation till tingen och till medmänniskorna"²⁸ - gjorde ett annat bruk av arvet från Husserl än det som var regel inom samtida fransk medvetandefilosofi.

Merleau-Pontys intresse för kroppen, och mer generellt hans uppbrott från den cartesiska traditionens isolerade och självständiggjorda subjekt, hans nedtonande av intentionalitetens betydelse, etc. var givetvis i linje med de strävanden som skulle bli Bourdieus. Ändå är det blott på ett ganska allmänt plan vi finner beröringar mellan Bourdieus sociologi och Merleau-Pontys fenomenologi. Mest rättvisande är kanske att säga att de hade sina fiender gemensamma. Bourdieus tanke om kroppen som säte för känslan för praktiken återfinns vi inte bara hos Merleau-Ponty utan även på annat håll, till och med (vilket kan förvåna med tanke på striderna mellan fenomenologer och epistemologer) hos tänkare som kan räknas till epistemologernas föregångare: Poincaré skrev om "det system av axlar, oföränderligt förbundna med vår kropp, som vi alltid bär med oss". Och hos några bland durkheimianerna finner vi förklaringar som har med människans kropp i världen att göra. Jag tänker då i synnerhet på Mauss sätt att resonera om "kroppens tekniker"²⁹: Vid mitten av 1800-talet sprang löparna med öppna händer och i slutet av seklet med knutna händer. Simningen hade under Mauss livstid ändrat karaktär, "man har övergivit

²⁶ M. Merleau-Ponty, *La structure du comportement*, P.U.F., Paris 1977 (1942), p. 233.

²⁷ M. Merleau-Ponty, *Phénoménologie de la perception*, Gallimard, Paris 1945, p. 519.

²⁸ M. Merleau-Ponty, *Résumés de cours*, 1968, p. 149.

²⁹ M. Mauss, "Notion de techniques du corps" (1936), *Sociologie et anthropologie*, P.U.F., Paris, 7. uppl. 1980 (1950), pp. 363-386.

vanan att dra in vatten i munnen och spotta ut det. På min tid betraktade sig simmarna som ett slags ångbåtar. Det är fånigt, men jag gör än i dag denna gest: jag kan inte göra mig kvitt min teknik".³⁰ Inte ens sömnen är naturlig, masajerna lär sova stående.³¹ Med stöd av iakttagelser av denna art hävdade Mauss att kroppens tekniker är sociala fenomen. De kräver en inläring. I detta sammanhang använde Mauss ordet *habitus*.³² Han framhäver den sociala naturen hos *habitus*, dess variation med olika samhällen, olika utbildningar, olika sedvänjor och moden, olika slag av prestige. "Där man vanligen inte sett annat än själen och dess upprepningsförmåga, måste vi upptäcka tekniker och det kollektiva praktiska förnuftets verk."³³ Resonemanget påminner om Bourdieus habitusteori, och den senare har ofta analyserat kroppens tekniker på ett sätt som leder tankarna till Mauss. De kanske tydligaste exemplen (för övrigt i ett sammanhang där Mauss apostroferas) finner vi i den tidiga undersökningen av den béarnesiska landsbygdens ungar, ³⁴ vilkas bondskhet - som gör att de inte hittar någon att gifta sig med - tar sig uttryck i kroppshållning, talets artikulation, det släpande sättet att gå, oförmågan att bemästra det från stadslivet införda nya sättet att dansa, etc. I dessa sammanhang använder Bourdieu det aristoteliska ordet *hexis*.³⁵ (i den franska varianten "*exis*") samt - såvitt jag kunnat finna för första gången i tryck - dess latinska motsvarighet *habitus*.³⁶ Vi kan dock, trots att ordet "*habitus*" saknas, redan i Bourdieus allra tidigaste etnologiska arbeten³⁷ finna embryon till *habitus*begreppet.

³⁰ M. Mauss, op.cit., pp. 366-367.

³¹ M. Mauss, op.cit., pp. 378-379.

³² M. Mauss, op.cit., pp. 368, 380. Även i de metodologiska föreläsningarna vid Institut d'Ethnologie, publicerade som *Manuel d'Ethnographie*, Payot, Paris 1967 (1947), använde Mauss ordet *habitus* i samband med sin diskussion av kroppens tekniker (p. 30).

³³ M. Mauss, op. cit., p. 368 f.

³⁴ P. Bourdieu, "Célibat et condition paysanne", *Études rurales*, no 5-6, avril-septembre 1962, pp. 32-136. (Det avsnitt av uppsatsen som vi här intresserar oss för publicerades även i *Les temps modernes*, XVIII, no 195, août 1962, pp. 307-333.)

³⁵ P. Bourdieu, op.cit., pp. 99-101, 104.

³⁶ P. Bourdieu, op.cit., pp. 99-100.

³⁷ Se t.ex. P. Bourdieu, "Le choc des civilisations", pp. 53-64 i *Le sous-développement en Algérie*. Éditions du Secrétariat Social d'Alger, Alger 1959. Även om Bourdieu här alljämt håller fast vid det allmänna kulturbegreppet kombinerat med ett fenomenologiskt begrepp om intentionalitet, så pekar analysen fram mot habitusteorin. Bourdieu nämner att samma "strukturella schema" kan få genomslag på det kulturella systemets olika domäner (p. 55), och talar om att "kulturen hos var och en av gemenskapens medlemmar alltifrån födelsen konstituerar ett särskilt sätt att möta existensen [...] [i kulturen finns] en inneboende sedimenterad 'intention' [...] en förmedveten intention som individerna på samma sätt som i fråga om språket upplever och handlar utifrån innan de tänker den som sådan [...]" (p. 60).

Kanske kunde man hävda att redan den husserlska fenomenologins ambition att ringa in fenomen som icke låter sig reduceras till psykologins objekt är befryndad med Bourdieus habitusteori. Återigen har vi i så fall att göra med en gemensam fiende, i detta fall de psykologiska förklaringarna. Vi skall inte heller låta oss luras av terminologiska överensstämmelser, såsom det ymniga bruk av termen "habitus" i de cartesianska meditationerna,³⁸ vilka haft en svåröverskattad betydelse för den franska Husserlreceptionen. Habitus är nämligen en term som förekommer hos många författare. Den täcker ett centralt tema hos Thomas av Aquino och hans efterföljare,³⁹ och detta skolastiska bruk av termen habitus (en latinisering av det aristoteliska *hexis*) har onekligen mycket gemensamt med Bourdieus bruk av termen. I båda fallen används begreppet för att förstå något som människor gör "av vana": enligt skolastikerna är de goda gärningar som görs "av vana" mer förtjänstfulla i jämförelse med det avsiktliga, kalkylerande handlandet; enligt Bourdieu är förklaringar som hänvisar till habitus mer fundamentala än de som hänvisar till medvetna avsikter. Termen är inte heller okänd i andra traditioner, vi finner den här och var hos sociologins klassiker, som nämnts hos Mauss, och även hos Durkheim,⁴⁰ hos Elias.⁴¹ och säkert på fler håll. Bourdieu själv har lyft

³⁸ E. Husserl, *Méditations cartésiennes*, Vrin, Paris 1986 (1931; en tysk version publicerades först när Husserliana började utges 1950). Termen "habitus" - i Peiffers och Levinas översättning från 1931 introducerad i den fjärde meditationen (pp. 56 ff) - betecknar det sediment (gamla övertygelser och beslut, erfarenheter av objekten, etc.) som konstituerar varje människas konkreta och tillfälliga stabila "jag", i motsats till "egot" i dess olika bemärkelser (monadiskt, transcendentalt).

³⁹ [Jfr S. Callewaert, *Kultur, pädagogik og videnskab. Habitus-begrebet og praktikteorien hos Pierre Bourdieu*, Akademisk Forlag, København 1992.]

⁴⁰ I Durkheims analys av den tidiga kristna uppfattningen om lärarens arbete - att detta skall ha varaktig verkan och hos eleven "skapa en generell disposition hos anden och viljan" - förekommer ordet habitus: "Kristendomen består väsentligen i en bestämd attityd hos själen, en bestämd habitus hos vårt moraliska vara." (*L'évolution pédagogique en France*, P.U.F., Paris 2. uppl. 1969 (1938), p. 37). Termen habitus förekommer såvitt jag kunnat finna inte på fler ställen i detta arbete, men tanken återkommer: "[...] den mänskliga kulturens sanna prägel består inte i tillägnelsen av vissa praktiker eller bestämda mentala vanor utan i en generell orientering av anden och viljan" (op.cit., p. 39). Även om den innebörd som Durkheim ger åt termen habitus (varaktiga dispositioner) således delvis ansluter till Bourdieus bruk av samma ord, bör vi notera den nog så viktiga skillnaden att Durkheim talar om själen och viljan, inte som Bourdieu (och Mauss) om kroppsliga aspekter.

⁴¹ Norbert Elias använde termerna "habitus", "social habitus", "psykisk habitus" och "andlig-själsig habitus" i *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*, Bd I-II, Verlag Francke AG, Bern 2. uppl. 1969 (1939). Se p. LXXVIII i den nyskrivna inledningen till 2 uppl. 1969, samt i samma upplaga (frånsett inledningen oförändrad sedan originalutgåvan 1939) Bd I, p. 308; Bd I, pp. 333, 344, 369, 387, 388, 484. Vi skall dock akta oss för att fästa överdriven vikt vid dessa ganska tillfälliga användningar av ett inte alldeles ovanligt ord. Viktigare är att Elias kanske är den nu levande sociolog som i sitt sätt att tänka står Bourdieu närmast.

fram det beslättrade begrepp *mental habit* som Erwin Panofsky använde i sin föreläsning från slutet av fyrtiotalet om gotisk arkitektur och skolastik. Här lanserade Panofsky hypotesen att gotisk kyrkoarkitektur och skolastisk filosofi har en gemensam förutsättning i de "mentala vanor" (förfärlig för en viss typ av ordning, för extrema divergenser och kontraster vilka förenas i en högre enhet m.m.) som en snäv krets av studerade män i och omkring Paris förvärvade under loppet av 1100- och 1200-talen.⁴² Jag tror dock inte att vi skall överskatta Panofskys betydelse som inspirationskälla. Snarare ryckte Bourdieu loss hans tanke ur dess neokantianska inramning och gjorde ett ganska eget bruk av den.⁴³ Vill man nödvändigtvis leta efter inspirationskällor bakom Bourdieus habitusteori synes Mauss sätt att tänka betydligt mer beslättrat med Bourdieu.

Sammanfattningsvis: det är knappast möjligt att peka ut en enda avgörande inspirationskälla bakom Bourdieus habitusbegrepp. Det är rimligt att betrakta den fenomenologiska traditionen som en nödvändig förutsättning, men den torde ha inspirerat Bourdieus arbete på ett mer allmänt plan. Jag har strängt taget bara funnit en tanke hos Bourdieu som förefaller vara direkt övertagen från den husserlska fenomenologin. Det gäller de redan i Bourdieus tidiga etnologiska studier återkommande analyserna av tidsmedvetenheten, närmare bestämt åtskillnaden mellan *avenir* och *futur*. *L'avenir* är den framtid som så att säga ligger inbäddad i nuet, dvs. det slag av framtid som är tillgänglig för människor i ett traditionellt bondesamhälle, där man sår eller lägger upp matreserver för att det är brukligt och hedervärd, inte främst för att man explicit kalkylerar med kommande avkastning eller kommande behov. Mot detta slag av med nuet oupplösligt förenad framtid kontrasterar Bourdieu *le futur*, den framtid som man förutser och som hör det moderna kapitalistiska samhället till. Denna analys är förmodligen ett eko av Husserls diskussion av *Protention* och *Retention*.⁴⁴

⁴² E. Panofsky, *Gothic Architecture and Scholasticism. Wimmer Lecture, 1948*, The Archabbey Press, Latrobe, Pennsylvania 1951. Den nämnda tesen och begreppet *mental habit* introduceras på pp. 20 ff.

⁴³ P. Bourdieu, "Postface", pp. 133-167 i E. Panofsky, *Architecture gothique et pensée scholastique*, Minuit, Paris 1967.

⁴⁴ Bourdieu, som annars ogärna ordar om sina inspirationskällor, har på senare år i flera sammanhang antytt detta samband, och hänvisat till första bandet av *Ideen* (se t.ex. en intervju från 1985, återgiven i *Choses dites*, Minuit, Paris 1987, p. 22). Bourdieu torde avse § 81, se särskilt p. 164 i *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologische Philosophie. Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*, Max Niemeyer, Tübingen, 4. uppl. 1980. En utförligare behandling av ämnet finner vi i *Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewußtseins*, Halle, 1928. Problemet fortsatte att uppta Husserl, vilket framgår av de ännu outgivna manuskript om "tidskonstitution som formal konstitution" som under de år då Bourdieu konstituerade sitt projekt tilldrog sig stort intresse; parisiska avantgardefilosofier företog gärna pilgrimsresor till Husserlarkivet i Leuven. Förmodligen var under denna period denna husserlska idé om hur nuet innefattar det förflutna och anteciperar det kommande

Det är inte svårt att finna allmänna förbindelser mellan Bourdieus projekt och den breda strömning som bröt med Husserls cartesiska fundament och transcendentalism och i stället försökte skapa en fenomenologi för subjekt som är placerade i världen. Ur den synvinkeln hamnar Bourdieu i sällskap inte bara med Heidegger och Merleau-Ponty, utan även med ledande sociologer ur generationen närmast före hans egen: Raymond Aron och Georges Gurvitch hade i unga dagar importerat tysk fenomenologi⁴⁵, som för dem tjänade som ett vapen i kampen både mot den neokantianska universitetsfilosofin och, särskilt i Arons fall (låt vara att denne framför allt lånade argument från Weber), mot durkheimianernas dominans inom fransk sociologi. Ett mycket blandat sällskap, med andra ord. Inte minst genom återknytandet till durkheimianernas tradition innebar Bourdieus sociologiska projekt en brytning med både den breda fenomenologiska importverksamheten och Arons Weberinspirerade position.

Habitusteorin innebar en brytning med subjektivismen. Här återknöt Bourdieu framför allt till de bärande principerna i durkheimianernas sociologi. Han nöjde sig dock inte med att studera de sociala betingelserna och systemen av trosföreställningar och representationer, utan ville bereda plats åt agenterna, människorna med deras dispositioner och praktiker. Vi kan i Bourdieus författarskap observera hur han efter hand överger den inom sociologin konkurrerande termen "aktör" (som i franska språket än mer än i svenskan uppmuntrar till teatermetaforik) till förmån för "agent", med dess något direktare förbindelse med verbet *agere*, handla. Habitusteorin var således även ett försök att överskrida objektivismen, bl.a. i den samtida strukturalismens version: Bourdieu ville varken, som Lévi-Strauss eller den tidige Barthes, begränsa analysen till representationernas värld, eller, som althusserianerna, stanna vid blotta påvisandet av homologier mellan "ideologi" och materiell produktion.

Bourdies habitusteori var således förenad med ambitionen att överskrida samhällsvetenskapens välkända motsättningar av typen subjektivism kontra objektivism, aktörteori kontra strukturteori, mikro kontra makro, kvalitativt kontra kvantitativt, fenomenologiska undersökningar kontra undersökningar av sociala system, idiografiska mikrostudier kontra statistiska makrostudier, intentionalitet kontra sociala bestämningar,

almängods inom det parisiska filosofiska avantgardet, se t.ex. pp. 45 ff i Derridas kommentar från 1962 till sin översättning av Husserls text om geometrins ursprung (Husserl, *L'origine de la géométrie*, P.U.F., Paris 2. uppl. 1974). Derrida återvände till temat i *La voix et le phénomène. Introduction au problème du signe dans la phénoménologie de Husserl*, P.U.F., Paris 1967, 4. uppl. 1983, pp. 72 ff.

⁴⁵ G. Gurvitch, *Les Tendances actuelles de la Philosophie allemande. E. Husserl. M. Sceler. E. Lask. M. Heidegger, Vrin*, Paris 2. uppl. 1949 (1930); R. Aron, *La sociologie allemande contemporaine*, P.U.F., Paris, 4. uppl. 1981 (1935).

Weber kontra Durkheim, Husserl kontra Marx, etc. Bourdieu räknar den sortens motsättningar till samhällsvetenskapens "falska antinomier", grundade i den sociala arbetsdelningen inom det samhällsvetenskapliga fältet. Det var inte minst för att komma förbi detta hinder som Bourdieu stöpte om det gamla skolastiska habitusbegreppet till ett tekniskt sociologiskt begrepp. I en not i *Le sens pratique* framhåller han att ett begrepp som habitus kanske gör störst nytta genom att det eliminerar falska problem och falska lösningar, tillåter att man ställer eller löser problem bättre, och ger upphov till egentligt vetenskapliga svårigheter.⁴⁶

4. Fält

En viktig inspirationskälla för Bourdieus begrepp fält <champ> torde ha varit Max Webers religionssociologi, i synnerhet kapitlet om "Typen religiöser Vergemeinschaftung" i *Wirtschaft und Gesellschaft*.⁴⁷ Bourdieu gav under sin tid (första hälften av sextiotalet) som lärare vid universitetet i Lille återkommande föreläsningar om denna text, och ledde samtidigt vid École Normal Supérieure, rue d'Ulm, ett seminarium om artonhundralets konst och litteratur.⁴⁸ Fältbegreppet tycks ha tagit fastare form när Bourdieu upptäckte möjligheten att transponera Webers katalog över religiösa agenter - präst, magiker, profet - till ett annat område, konstens och litteraturens.⁴⁹

Bourdieu bröt i flera avseenden med Webers analys. Viktigast var enligt hans egen mening⁵⁰ dels en "interaktionistisk", dels en "strukturellistisk" eller "relationistisk" brytning. I stället för att på weberskt manér tillskriva "typerna" präst, profet och magiker vissa egenskaper, så frågade Bourdieu efter hur de förhåller sig till varandra: hur förhåller sig prästerna till profeterna, magikerna och lekmännen, hur förhåller sig magikerna till prästerna, profeterna och lekmännen, etc? Denna "interaktionistiska" omtolkning av Webers schema följdes av en "relationistisk" brytning, där Bourdieu strävade efter att konstruera strukturen av objektiva relationer mellan de posi-

⁴⁶ *Le sens pratique*, Minuit, Paris 1980, p. 89 not 2.

⁴⁷ Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, pp. 245-381 i 5. uppl., J.C.B. Mohr, Tübingen 1972.

⁴⁸ Det sistnämnda seminariet fortgick under många år. Bourdieu har sedan länge arbetat med att för publicering i bokform sammanföra en del av resultaten med allmänna reflexioner om fältbegreppet. [Den mest syntesiska framställningen är *Les règles de l'art*, Seuil, Paris 1992.]

⁴⁹ Bourdieus första publicerade försök att använda fältbegreppet var "Champ intellectuel et projet créateur", *Les temps modernes*, XXII, no 246, 1966, pp. 865-906. I denna tidiga utformning är begreppet alltjämt en hybrid mellan strukturalism och interaktionism.

⁵⁰ P. Bourdieu, "Une interpretation de la théorie de la religion selon Max Weber", *Archives européennes de sociologie*, XII, no 1, 1971, pp. 3-21.

tioner som intas av agenterna. Enligt Bourdieu är det denna struktur som bestämmer både formerna för interaktionen mellan agenterna och de strategier som är tillgängliga för dem i deras strider inom fältet.

En annan återkommande referens när Bourdieu utvecklade sitt fältbegrepp var marxismens begrepp "relativ autonomi", också det ett återkommande tema - innan det blev ett centralt inslag i althusserianernas teori - vid Bourdieus seminarium vid École normale supérieure.

En tredje referenspunkt var samtida etnologi: engelsmännen, som Radcliffe-Brown och Edmund Leach (särskilt den sistnämndes projekt var besläktat med Bourdieus eget), samt Claude Lévi-Strauss. I förhållande till strukturalismen i allmänhet och Lévi-Strauss i synnerhet kan Bourdieus ambition som redan antytts karaktäriseras som ett försök att utsträcka strukturalisternas sätt att analysera relationer mellan representationer till undersökningar som inkluderar relationer mellan sociala positioner inom ett producentfält. Bourdieus begrepp syftade till att fånga den "relativa autonomi" hos världen av representationer, och samtidigt påvisa förbindelserna med praktikernas värld och strukturen av sociala positioner. På sin tid var detta synsätt en innovation, och Bourdieu anser sig fortfarande i dag ofta ha anledning att plädera för detsamma i polemik med bland annat Annalesskolan och den amerikanska "Cultural History"-strömningen.⁵¹ Vi kan redan i Bourdieus tidiga arbeten finna många attacker mot den "kulturalism", som dominerade samtidens amerikanska etnologi (Margaret Mead m.fl.) och som enligt hans mening tenderade att kortsluta analysen genom att slå en brygga mellan isolerade kulturella fenomen å ena sidan och samhällets generella "kultur" å den andra. Med fältbegreppet erhöll han efter hand det redskap som behövdes för att avgränsa, konstruera och analysera de skilda fält som (i ett givet samhälle vid en given tidpunkt) vart och ett lyder sin egen logik.

Allra viktigast för Bourdieus konstruktivistiska och relationistiska sätt att tänka - fältbegreppet är en tillämpning bland många andra - var förmodligen de bidrag till matematikens och naturvetenskapernas filosofi som lämnats av dels den franska historiska epistemologin (Bachelard, Canguilhem, Cavaillès med flera), dels Ernst Cassirer. Hos de franska epistemologerna och Cassirer finner vi ett genomarbetat ställningstagande för konstruktivismen och relationismen - dvs. stånpunkten att studiet av let konstruerade systemet av relationer är överordnat studiet av de relaterade elementen - som i allt väsentligt överensstämmer med Bourdieus stånpunkt. Ett socialt fält i Bourdieus mening får vi närmast tänka oss i

⁵¹ Se t.ex. *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 59, 1985, pp. 86 ff (en diskussion med Robert Darnton om dennes bok från 1984, *The Great Cat massacre and other Episodes in French Cultural History*).

analogi med ett fysikaliskt fält, låt säga ett magnetfält, dvs. det slags struktur vi minns från skolans fysiklaboration när ett papper lades på en magnet och beströddes med järnfilspån. På analogt sätt träder vi in på sociala fält med poler som attraherar eller repellerar oss och bestämda på förhand uppdragna kraftlinjer, banor och orienteringsmöjligheter.

Bourdieu och hans medarbetare har publicerat en stor mängd undersökningar av sociala fält. Bourdieus egen först publicerade fingerövning var en läsning av Flauberts *L'éducation sentimentale*.⁵² Med utgångspunkt från ett halvdussin av romanfigurerna, deras tillgångar (pengar, kultur, utbildning, adelstitlar, skönhet etc.), deras positioner och deras sociala och geografiska banor, rekonstruerade Bourdieu ett mikrokosmos som uttrycker 1830- och 1840-talens intellektuella fält i Paris. Romanfigurernas öden blir begripliga när de placeras på denna karta. I denna analys av *L'éducation sentimentale* demonstreras i mikroskopisk skala för första gången den metod som Bourdieu senare skulle använda i många undersökningar av intellektuella fält.

Viktigast är kartläggningen av de objektiva relationerna mellan de positioner som intas av de individer, grupper eller institutioner vilka konkurrerar om den intellektuella legitimiteten. Ett intellektuellt fälts struktur definieras av detta system av relationer. I *L'éducation sentimentale* framträder sålunda ett intellektuellt fält strukturerat av relationerna mellan de tre polerna *l'art pour l'art*, den "sociala" konsten och den "borgerliga" konsten.

Vidare undersöker Bourdieu individernas och gruppernas symboliska och ekonomiska tillgångar samt deras habitus. Romanens huvudperson Frédéric Moreau utmärkes (liksom författaren, Flaubert) av en obeslutsam hållning till den sociala världen och till sin egen framtid: är min kallelse att bli konstnär, författare, kompositör eller kanske bankman? Detta slag av habitus leder Bourdieu tillbaka till sakförhållandet att det ekonomiska och kulturella kapitalet väger ungefär lika tungt i Frédéric's (och Flauberts) arv.

Slutligen måste enligt Bourdieu en studie av exempelvis ett intellektuellt fält inkludera analyser av dess placering i förhållande till maktfälten och den dominerande klassen.

Detta recept har följts i den långa rad studier av sociala fält som sedan mitten av sjuttioalet flutit från Bourdieus Centre de sociologie européenne. Det har varit studier av det ekonomiska maktfältet⁵³ (en studie av drygt tvåhundra ledare för de största franska företagen och bankerna), det

⁵² Bourdieus läsning av *L'éducation sentimentale* redovisades i "Champ du pouvoir, champ intellectuel et habitus de classe", *Scolies*, I, no 1, 1971, pp. 7-26, samt i "L'invention de la vie d'artiste", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 2, 1975, pp. 67-94.

⁵³ P. Bourdieu och M. de Saint Martin, "Le patronat", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 20-21, 1978, pp. 3-82.

religiösa maktfältet⁵⁴ (en totalundersökning av samtliga franska biskopar), de parisiska universitetsprofessorernas konkurrensfält⁵⁵ (dvs. Bourdieus eget fält), politikens⁵⁶ och juridikens⁵⁷ fält, och så vidare. Ett antal av studierna har publicerats i Bourdieus tidskrift *Actes de la recherche en sciences sociales*; två av dessa föreligger i svensk översättning, för det första en undersökning av de parisiska modeskaparnas värld.⁵⁸ (här framgår att Bourdieu hämtat redskap, i synnerhet magibegreppet, från Mauss), för det andra en analys av det Paris som befolkas av författare och förläggare, konstnärer och gallerister, teaterpublik, pjäsförfattare och kritiker.⁵⁹

Listan över studier av fält kunde göras mycket lång, i synnerhet om vi till de undersökningar som Bourdieu själv lett fogar hans medarbetares, lärjungars och efterföljares. Vi kan inte hoppas på någon uttömmande lexikalisk definition av begreppet fält. Fältbegreppet är en uppsättning verktyg som får mening genom att användas i undersökningar. En undersökning av ett fält i Bourdieus mening innebär att konstruera det system av relationer som förbinder positionerna, att särskilja de dominerande och dominerade positionerna, att urskilja de tillgångar som är knutna till olika positioner, att kartlägga de typer av investeringar, insatser, strategier, banor etc. som är tillgängliga inom fältet, att undersöka agenternas system av dispositioner, att fastställa det aktuella fältets relationer till andra fält, och så vidare.

Alla sociala sammanhang är inte fält i Bourdieus mening. Ett fält uppstår där människor strider om symboliska eller materiella tillgångar som är gemensamma för dem. Annorlunda uttryckt: vi har att göra med ett fält blott om det besitter en tillräcklig grad av autonomi. Det kan mycket väl hända att exempelvis barnbokskritik inte alls är ett eget fält, utan en region som helt domineras av agenter och värden inom andra fält (agenter inom det större litterära, litteraturkritiska eller journalistiska fältet, eller specialister på barnkultur, barnuppfostran ...). Noga taget kan vi ofta först efter en genomförd undersökning veta om den region vi valt att studera är ett fält eller ej.

⁵⁴ P. Bourdieu och M. de Saint Martin, "La sainte famille. L'épiscopat français dans le champ du pouvoir", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 44/45, pp. 2-53.

⁵⁵ P. Bourdieu, *Homo academicus*, Minuit, Paris 1984.

⁵⁶ *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 36/37 och no 38, 1981.

⁵⁷ *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 64, 1986.

⁵⁸ P. Bourdieu och Y. Delsaut, "Le couturier et sa griffe. Contribution à une théorie de la magie", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 1, 1975, pp. 7-36 [sv. övers. pp. 77-146 i *Kultursociologiska texter*, 1986].

⁵⁹ P. Bourdieu, "La production de la croyance : Contribution à une économie des biens symboliques", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 13, 1977, pp. 3-43 [sv. övers. pp. 147-236 i *Kultursociologiska texter*, 1986].

Ett (relativt autonomt) fält utmärks bland annat av att de symboliska vinsterna utdelas från positioner inom fältet: om det existerar relativt autonoma vetenskapliga fält i Sverige innebär det att, låt säga, en viss forskningsinsats för att vinna erkännande måste auktoriseras av agenter och institutioner som tillhör fältet (redan konsekkrerade forskare, forskningsrådets ämnesföretädare, vetenskapliga tidskrifter etc). Företagsledare, fackföreningsledare eller politiker kan tillföra resurser (pengar, nya inträdande, diskussionsteman) men saknar makt att ingripa i fältets interna strider, där det är monopolet över rätten att fälla auktoritativa omdömen om vetenskaplig förtjänst som står på spel.

Ett annat kännemärke för ett (relativt autonomt) fält är dess förmåga att översätta utifrån kommande problem, diskurser och teman till fältets egen logik: såsom när fenomen som har med klasskonflikter att göra transponeras till estetiska problem när de importeras till ett litterärt fält, eller till frågor om undervisningsmetoder när de införes till ett pedagogiskt fält.

Att ett fält är relativt autonomt innebär således alls inte att friheten skulle vara total, utan bara att fältet har sin egen specifika logik.

Fotograferandet är ett illustrativt exempel på en praktik som först nyligen började inordnas inom ett eget fält. När Bourdieu och hans medarbetare under sextiotalets första hälft började undersöka olika grupperns användningar av fotografiet och fotograferandet,⁶⁰ fanns ännu inget egentligt fält där specialister på fotografierande kunde kämpa om något gemensamt. Fortfarande saknades i stort sett specialtidskrifter, fotogallerier och fotomuséer, fotografihistoriker, utbildningsinstitutioner, samt auktoriserade värdehierarkier för att skilja vackra, konstnärliga eller på annat sätt värdefulla foton från fula eller amatörmässiga. Vi kan uttrycka saken så att fotograferandets praktiker saknade en egen logik. De löd antingen under andra fälts (såsom konstens eller journalistikens) kategoriseringar och värdelagar, eller också fyllde de helt andra funktioner i det dagliga livet: att befästa det kollektiva minnet, hålla ihop släkten och konsekkrera de olika etapperna och stora begivenheterna i individens och gruppens liv, som bemärkelsedagar, barnens uppväxt, giftermål, släktbesök och familjesemestrar.

I dag, ett kvartssekel senare, existerar möjligen ett fotografifält. Ett fält definieras av att där finns människor som är disponerade på ett specifikt sätt (fotografer, fotografispecialister av olika slag), av de specifika investeringar som avkrävs nya inträdande (kunskaper om fotograferandet och

⁶⁰ P. Bourdieu, Luc Boltanski, Robert Castel och Jean Claude Passeron, *Un art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie*, Minuit, Paris 1965 [2. rev. uppl. 1970; utdrag i svensk översättning i S. Sandström (utg.), *Konstsociologi*, CWE Gleerup, Lund 1970 och i *Kultursociologiska texter*, 1986, pp. 63-76].

förtrogenhet med legitim fotoestetik), av specifika insatser i spelet (ställningstaganden för och emot den ena eller andra fotografen eller estetikern), av specifika symboliska vinster (erkännande som fotograf, fotogallerist eller skribent med fotografi som specialitet), och framför allt av att det är något för alla deltagarna gemensamt som står på spel (här främst frågan om kriterier för fotografiers - och fotografers - värde).

Om någon i sin ensamhet odlar vissa intressen och hyllar vissa värden har därmed inget fält uppstått. Ett fält förutsätter specialister, institutioner, erkända värdehierarkier. Vi kan här anknyta till den inledande diskussionen av det symboliska kapitalet. I ett samhälle som det traditionella Kabylien var detta symboliska kapital jämförelsevis enhetligt: alla kabyliiska bönder hyllade i stort sett samma värden, framför allt hederns värden. I moderna samhällen är det symboliska kapitalet ojämförligt mycket mer differentierat.

Vi ser således att Bourdieu lägger en egen innebörd i ordet "fält". *Champ* är annars ett vanligt ord i vardagsfranskan, och används ofta i betydelsen "forskningsfält" och liknande. Det är en frekvent teknisk term inom många vetenskapliga traditioner, naturvetenskapliga, fenomenologiska, socialpsykologiska⁶¹ och andra, och användes även flitigt av den generation (Bourdieu's egen generation inklusive något äldre tänkare) som etiketterades strukturalister: Althusser skrev om "champ de problématique" och Roland Barthes pläderade för fältbegreppet ("champ symbolique", "champ associatif") som ett mer flexibelt alternativ till begreppet kod⁶², etc.

I sina tidiga etnologiska texter gör Bourdieu gärna ett närmast fenomenologiskt bruk av ordet när han skriver om "fältet av mål" och "fältet av det närvarande",⁶³ "fältet av det möjliga" och "fältet av objektiva förvänt-

⁶¹ En svensk socialpsykolog eller samhällsvetare som möter begreppet fält tänker kanske i första hand på Kurt Lewins fältteori. Här finns onekligen åtskilligt som påminner om Bourdieus teori: den snarlika uppfattningen om hur matematiska och naturvetenskapliga tankemönster kan införas i samhällsvetenskapen, det konstruktivistiska draget och insisterandet på att konstruktionen skall innefatta såväl kvalitativa som kvantitativa data (se t. ex. Lewins uppsats "Constructs in Field Theory" från 1944, omtryckt i *Field Theory in Social Science. Selected Theoretical Papers* (ed. D. Cartwright), Tavistock, London 1952, pp. 30 ff), eller den relationistiska ståndpunkten: "Strukturella egenskaper karaktäriseras av relationer mellan delar snarare än av delarna eller elementen själva." (op.cit., p. 192). Det vore förhastat att av dessa överensstämmelser dra slutsatsen att Bourdieu skulle ha tagit intryck av Lewin; om vi vill resonera i termer av föregångare, förefaller det rimligare att anta att båda lärt mycket av av Ernst Cassirer, och i synnerhet av *Substanzbegriff und Funktionsbegriff* (Berlin 1910; 5. oförändr. uppl. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1980).

⁶² Se t. ex. pp. 354-356 i R. Barthes, "Analyse textuelle d'un conte d'Edgar Poe" (1973), *L'aventure sémiologique*, Seuil, Paris 1985, pp. 329-359.

⁶³ Se t. ex. p. 327 i P. Bourdieu, "La hantise du chômage chez l'ouvrier algérien. Prolétariat et système colonial", *Sociologie du travail*, IV, no 4, 1962, pp. 313-331.

ningar⁶⁴ etc. Men vi finner även mer renodlat sociologiska användningar, exempelvis "äktenskapsutbytenas fält".⁶⁵ Det dröjde dock att döma av de publicerade texterna till senare hälften av sextioalet innan Bourdieus eget fältbegrepp började ta form. Lika litet som i fråga om habitusbegreppet kan vi här peka ut en avgörande inspirationskälla. Vi får nöja oss med att konstatera att Bourdieu berikat sociologin genom att införa ett utmejslat sociologiskt fältbegrepp, som även om det är inspirerat av fenomenologins, semiologins - och säkerligen framför allt av naturvetenskapsfilosofins - begrepp om fält ändå är skilt från dessa tidigare användningar.

Fältbegreppet kan användas på många sätt. Exempelen ovan har rört "produktionsfält". Sådana kan antingen utgöra "fält för begränsad produktion" (producenter producerande för andra producenter, som när hårt specialiserade forskare eller litteraturkritiker främst vänder sig till kolleger och konkurrenter) eller fält som även inkluderar konsumenterna, publiken. En annan möjlighet är att konstruera "konsumtionsfält". Fältbegreppet kan dessutom brukas i undersökningar av annat än individers och gruppers strider. Ett fält i Bourdieus mening är ett konstruerat system av relationer mellan positioner, och dessa positioner kan intas av exempelvis institutioner: nyligen presenterades syntetiska resultat (bla korrespondensanalytiska bearbetningar) från de studier av fältet av högre utbildningsinstitutioner som bedrivits vid Centre de sociologie européenne sedan sextioalet.⁶⁶ En annan nyligen publicerad studie gäller ett fält för produktion av materiella tillgångar, nämligen villafastigheter,⁶⁷ ett nytt slag av studieobjekt för Bourdieu och hans medarbetare som hittills främst uppehållit sig vid de symboliska tillgångarna.

Vi sätter nu punkt för dessa summariska noteringar om utvecklingen av Bourdieus begrepp kapital, habitus och fält. Som vi sett är en av det symboliska kapitalets existensformer den förkroppsligade. Kapital finns nedlagt i kroppen, i form av habitus. I och med införandet av begreppen kulturellt kapital och fält skaffade sig Bourdieu redskap för att hantera kapitalets övriga existensformer, lagrade i institutioner, teorier, språk etc.

⁶⁴ Se t. ex. pp. 25-26 i P. Bourdieu, "La société traditionnelle. Attitude à l'égard du temps et conduite économique", *Sociologie du travail*, V, no 1, 1963, pp. 24-44.

⁶⁵ P. Bourdieu, *Sociologie de l'Algérie*, P.U.F., Paris 1958, p. 123.

⁶⁶ *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 69 och no 70, 1987 [även i tredje delen av P. Bourdieu, *La noblesse d'État*, Minuit, Paris 1989]. Samma metod prövades för övrigt i den UHÄ-finansierade studien "Högskolefältet i Sverige".

⁶⁷ P. Bourdieu et al, *Éléments d'une analyse du marché de la maison individuelle*, Centre de sociologie européenne, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris 1988.

Bourdieu's begreppsapparat är dock inget formaliserat teoretiskt bygge, begreppen får sin mening när de sätts i rörelse i undersökningar. Dessutom har de varit vapen i Bourdieus kamp för en stringent sociologisk forskning. I sin ambition att bryta med vardagstänkandets kategorier och förklaringsmodeller har Bourdieu anslutit till den franska epistemologiska traditionen, och hans val av begrepp och termer synes ofta ha dikterats av en strävan att avgränsa sig inte bara från det spontana tänkandet utan även från de forskningsperspektiv - psykologism, socialpsykologi, interaktionism, klassisk strukturalism, traditionell fransk medvetandefilosofi och så vidare - som är honom främmande. Den som följt Bourdieus författarskap lägger märke till att han blir mer noga med orden. Han undviker allt mer konsekvent sådana termer ("roll", "aktör") som leder tanken till amerikansk eller tysk funktionalism eller den inom socialpsykologin utbredda teatermetaforiken. Att Bourdieu, som vi sett, i sina resonemang om habitus föredrar ord som "förkroppsligande" eller "inkarnering" i stället för "internalisering" har uppenbarligen att göra med att han vill betona det kroppsliga, till skillnad från det isolerat kognitiva. Fältbegreppet används bland annat för att övervinna det slags socialpsykologi som reducerar sociala relationer till en fråga om kommunikation och interaktion; i polemik med de interaktionister som är benägna att blunda för dominansförhållandena, vill Bourdieu påminna om att de sociala sammanhang där människor inträder är strukturerade redan på förhand. Därför det flitiga bruket av en metaforik som synes lånad från fysiken. Bourdieus språkbruk har ofta utlöst protester; i synnerhet de intellektuella brukar värja sig mot att tanken att de själva skulle vara infogade i en värld som liknas vid ett magnetfält. Men ett språkbruk som klingar deterministiskt kan kanske göra nytta just för att det kolliderar med den intellektuelles spontana bild av sig själv som fritt väljande subjekt.

Det finns två sätt att handskas med insikten att man är placerad i ett socialt fält. Antingen gör man sig naiv. Man övertygar sig själv och andra om att man gör det man tror på, utan sidoblickar, att man står över eller vid sidan av dominansförhållandena på de intellektuella fälten. När det gäller de projekt som ligger oss allra mest varmt om hjärtat kanske vi alla tänker så.

Den andra vägen är självreflexionens. Genom att analysera det fält där jag själv vistas, reglerna för hur nya pretender upptas i gemenskapen, de investeringar och insatser som krävs för deltagande i spelet, de orienteringsriktningar som står till buds, de värden som står på spel och de symboliska och materiella vinster som finns att hämta - genom kunskap om allt detta, och om mina egna dispositioner och min egen placering i fältet, har

jag en chans att i någon mån värja mig mot att bli fältets fånge, att säga just det som fältet tilldelar mig att säga och inget annat.

Låt oss avslutningsvis vända uppmärksamheten mot hur fältbegreppet kan användas som ett verktyg för forskarens självreflexion.

5. *Socioanalys*

Bourdieu har myntat uttrycket "social psykoanalys" eller "socioanalys" om det slag av självreflexion som även forskaren bör underkasta sig. Tag som exempel boken om det franska universitetsfältet, *Homo academicus* (1984). Som nämnts hade Bourdieu och hans medarbetare tidigare med liknande metoder undersökt en rad sociala fält i det franska samhället: studier av företagsledares och biskopars smak och livsstil, deras innehav av kulturellt kapital (främst mätt med utbildning), socialt kapital (släkt och vänskapsförbindelser), och så vidare. Jämsides därmed hade Bourdieu sedan sextiotalet samlat liknande material om sitt eget fält och publicerat åtskilliga delstudier, i synnerhet om studenterna, men han väntade försiktigtvis till 1984 med att offentliggöra sin kartläggning av den värld där han själv vistas, de parisiska professorernas konkurrensfält.

Kartan över detta fält konstruerades med hjälp av korrespondensanalytisk metod. Variablerna var socialt ursprung, födelseort, ålder, kön, utbildningsbakgrund, antal barn, medverkan i intellektuella tidskrifter, akademiska utmärkelser, noteringar i *Citation Index*, samt informationer om huruvida professorerna uppträder i TV, skriver i *Le monde* eller i *Le Nouvel Observateur*, medverkar i redaktionen för intellektuella tidskrifter, fått verk översatta till främmande språk, förekommer i *Who's who*, m.m. Utöver sådana mätbara variabler använde Bourdieu mycket material av annat slag, t.ex. dödsrunor i årsböcker utgivna av elitskolornas föreningar för gamla elever. Med hjälp av detta slag av informationer framställde så Bourdieus statistiker mångdimensionella kartor över det fält som är befolkat av framträdande - dvs. parisiska - universitetsprofessorer. (I en statistisk studie av agenterna inom ett intellektuellt fält kan inte slumpurval komma i fråga, eftersom dominerande positioner ofta besätts av små grupper eller ibland av en enda människa; tänk er en studie av svenska intellektuella där Jan Myrdal eller Horace Engdahl råkar saknas i populationen!)

Utfallet av analysen av det humanistiska delfältet kan summeras som följer. Fältet struktureras i första hand av en grundläggande motsättning mellan universitetsmakt i egentlig mening (d.v.s. makt över instrumenten för reproduktion av universitetslärarkåren, deltagande i råd, styrelser och nämnder etc.) och renommé i den intellektuella världen. Vid den sistnämnda polen återfinner vi namn som Foucault, Bourdieu, Derrida.

Därnäst (andra axeln i diagrammen på sidorna 107 och 289) framträder en motsättning mellan äldre professorer, utrustade med olika tecken på officiellt erkännande (medlemskap i akademier, översättningar till främmande språk, hederslegionen, notis i *Who's who*, etc.) och yngre universitetslärare som är mindre väl försedda med dylika tecken på erkännande.

De mäktigaste professorerna är högt placerade i regionen mellan polen för akademisk makt och polen för officiellt erkännande. Bourdieu nöjer sig med att ange initialerna (se sida 289), men franska läsare har ingen svårighet att här identifiera Aron, Lévi-Strauss, Braudel och Perroux, vilka utmärker sig genom att vara synnerligen väl försedda med båda typerna av symboliskt kapital. Närmast den akademiska maktpolen finner vi bland andra Dumézil och Benveniste. Närmast polen för officiellt erkännande finns exempelvis Duby och, med samtidig dragning åt den intellektuella polen, Le Roy Ladurie och Barthes.

Den tredje axeln (se diagrammet sida 111) kan tolkas som uttryck för en motsättning som ställer universitetsetablissemangen (de framstående ämnesföreträdare som dominerar en hel disciplin, ofta har sin stol vid Sorbonne, undervisar vid eller sitter med i juryn vid *École normale supérieure*, som ibland uppträder i TV, får sina arbeten utgivna i översättning till främmande språk) mot övriga universitetslärare.

Inom detta parisiska universitetsfält finns vissa typer av banor tillgängliga. Sakförhållandet att det tar tid att ackumulera universitetskapital (vilket framgår av att kapitalinnehavet har nära samband med ålder) gör att avstånden i detta sociala rum mäts i tid: en speciellt privilegierad bana är den som går från *École normale supérieure* över assistenttjänst, avhandling, stol vid Sorbonne till l'Institut (dvs. någon av akademierna). Alla andra banor mäts enligt denna måttstock, och en individ uppfattas som "ung" eller "gammal" i förhållande till den biologiska ålder då han uppnår de olika anhalterna.

Bourdieu's syfte är inte att agera domare. Hans kartläggning av fältets struktur och de möjliga banor det inrymmer går inte ut på att pådyvla alla universitetsprofessorer simpla karriärintressen i gängse mening. Redan i tidigare undersökningar har Bourdieu noterat, att vad som ofta beskrivs som karriär i själva verket är en kamp för invigning utkämpad i en intellektuell värld dominerad av kamp mellan auktoriteter vilka gör anspråk på monopol över kulturens legitimitet. Och, för att vidga perspektivet till internationella jämförelser: det som kallas nationella kulturella värden kan ofta ledas tillbaka till de olika nationella elitskolesystem vilka frambringar de människor som är auktoriserade att definiera den legitima kulturen. Skillnader mellan så kallade "tankeskolor" kan därför ofta återföras till skillnader mellan skolor i en mer prosaisk mening.

Tag de välbekanta trätorna om kvantitativa metoder versus kvalitativa, hårddata versus mjukdata, "makro" versus "mikro", amerikanska versus kontinentala läromästare! Dessa strider framställs inte sällan som en tävlan där "vetenskapssynerna" blir mytiska storheter, Jättarnas kamp mot Gudarna, högt ovan den människornas värld där forskarna lever sina liv. Om vi i stället ser forskning som praktik, bedriven av människor av kött och blod, så finner vi helt enkelt olika sociala grupper, som byter och strider om symboliska och materiella tillgångar. Vetenskapsteoretiska ståndpunkter blir begripliga först när vi funderar över vilka sociala grupper som befolkar forskningsfältet och hur detta skapats; dagens frontlinjer är i hög grad ett resultat av utgången av tidigare konfrontationer mellan sociala grupper. Bland de dominerande samhällsvetarna i vårt land finns åtskilliga som investerat trettio eller fyrtio år åt att räkna statistik och odla bekant-skap med anglosachsiska kolleger. Deras modell har ofta varit den storska-liga amerikanska empiristiska sociologi som Bourdieu karaktäriserat så här:

För att kunna göra gällande att deras seger är en seger för vetenskapen, måste ledarna för de stora vetenskapliga byråkratierna lyckas med att på-tvinga andra en definition av vetenskap som innebär att rätta sättet att be-driva vetenskap förutsätter tjänsterna från en stor vetenskaplig byråkrati, utustad med anslag, kraftfulla tekniska hjälpmedel och ett överflöd av ar-betskraft. Av procedurerna för opinionsundersökningar av stora population-er och av teknikerna för statistisk datanals och formaliseringen av resul-taten gör de en allmängiltig och evig metodologi. Därmed mäter de all ve-tenskaplig praktik efter den måttstock som är mest förmånlig för deras egna personliga och institutionella tillgångar.⁶⁸

Andra (oftast yngre) svenska samhällsvetare har investerat i annat, såsom läsning av tjocka tyska och franska böcker. Motsättningar mellan "kvanti-tativa" och "kvalitativa" metoder, "anglosachsiska" versus "kontinentala" tankeskolor och så vidare kan återföras på motsättningar mellan sociala grupper med skilda investeringar och strategier.

Bourdieu's bok om *homo academicus* var ett led i hans utforskande av utbildningssystemet, men också ett led i utforskandet av universitetslära-rens och forskarens egen verksamhet. En sida av Bourdieus företag är all-

⁶⁸ P. Bourdieu, "La spécificité du champ scientifique et les conditions sociales du progrès de la raison", *Sociologie et sociétés*, VII, no 1, mai 1975, pp. 91-118. Citatet är hämtat från p. 93; i en engelsk version av samma text finns ett tillägg där Columbia Bureau of Applied Social Research nämns som ett exempel på en vetenskaplig byråkrati av detta slag, se *Information sur les sciences sociales/Social Science Information*, XIV, no 6, decembre 1975, p. 21.

tid "självbiografiskt", dock i en ovanlig bemärkelse. Själv kallade han i en intervju i samband med utgivningen sin bok en "anti-biografi": ty biografier är ofta ett sätt att bygga sig ett mausoleum, som ofta nog är ett kenotafion (en sarkofag som inte innehåller den dödes kropp). Den mest intima sanningen om vad vi är, den som vi har svårast att tänka, är inskriven i objektiviteten av de positioner som vi intar och intagit i det förflutna, samt i dessa positioners hela historia. Nu har jag, fortsätter Bourdieu, placerat in universitetsmänniskan i hennes eget fält. "Homo classificateur har tack vare mig - och mig själv inräknad - inplacerats bland sina egna klassifikationer. Det finner jag mycket roande. Jag tror att min bok kan framkalla mycket skratt. Också."⁶⁹

Så snart han utnämnts till Raymond Arons efterträdare på stolen i sociologi vid Collège de France började Bourdieu intressera sig för invigningens sociala och historiska villkor, och han har skrivit en serie texter om installationen och institutions- eller institueringsriter. Själv hävdar han att detta skett av självbevarelsedrift: -Invigningen hade kunnat göra slut på mig, det hade kunnat bli *un achèvement* (fullbordan, avslutning, dödsstöt). Följdriktigt valde Bourdieu att ägna sin installationsföreläsning vid Collège de France i april 1982 åt en sociologisk analys av installationsföreläsningen.

Från en sociologisk utkikspunkt finns det inga "fria" intellektuella. Den som är intellektuell är ofri såtillvida att han är underkastad de intellektuella fältens dominansförhållanden. Den som står fri i förhållande till de intellektuella fälten är ingen intellektuell i sociologisk mening (vilket inte hindrar att han kan vara en "intellektuell" i betydelsen en självständigt tänkande människa; men han är då hänvisad till att tänka ensam eller tillsammans med några likasinnade och kan inte räkna med att bemötas som en som räknas).

Åtskilliga intellektuella uppfattar sociologiska undersökningar av det intellektuella livet som olustiga, som pessimistiska, reduktionistiska, deterministiska. Den inställningen är knappast försvarbar. Visserligen finns det sociologi som är deterministisk och reduktionistisk i dålig mening, och även god sociologi är per definition "deterministisk" såtillvida att den handlar om sociala determinationer och "reduktionistisk" såtillvida att den gör anspråk på att uttala sig om det sociala och inte om allt möjligt annat. Men Bourdieus metod för att undersöka fält är trots allt - eftersom den syftar till att avtäckas den specifika logiken hos ett givet fält - mindre "reduktionistisk" än många konkurrerande kultursociologiska ansatser, som

⁶⁹ *Le Nouvel Observateur*, 2-8 nov. 1984.

arbetar med direktkopplingar mellan specifika kulturella fenomen å ena sidan och samhällsutvecklingen i stort (klasstrukturen, "kulturen", "mentaliteten", "tidsandan" etc.) å den andra.

Paradoxalt nog brukar samma intellektuella som hårdnackat avvisar sociologiska analyser själva hänge sig åt den mest miserabla spontana sociologi. De drar sig inte alls för att tala om de sociala villkoren för den intellektuella verksamheten, men då i termer av undantag och beklagliga avarter: visst finns det kolleger som bildar kotterier, borstar varandra på ryggen och hämnas på fiender, men dessa tillhör inte de verkliga intellektuella som enbart tjänar sanningen, konsten, friheten.

När vi i olika sammanhang presenterat en liten studie av det svenska litteraturkritiska fältet, har författarna sagt att det är bra att vi ger oss på kritikerna och deras ljusskygga hantering, medan kritiker tyckt att våra analyser stämmer bra på lurkarna till kulturredaktörer, vilka i sin tur ansett att vi givit en utmärkt beskrivning av deras kolleger på konkurrentbladen. Ingen känner igen sig själv.

Vi vill kanske alla helst se saken så, att det bara är medmänniskornas tankar och göranden och låtanden som beror på något. De tänker som de tänker för att de har en viss familjebakgrund, tillhör en viss grupp eller tillfredsställer vissa egenintressen. Mina egna ståndpunkter däremot omfattar jag för att de är sanna.

Samhällsvetaren åtnjuter här ett privilegium. Han eller hon har i sitt dagliga arbete tillgång till redskap som behövs för undersökningar av de sociala betingelserna för det egna värvet. Analyser av samhällsvetenskapens betingelser bör inte förvisas till vetenskapsteorin eller idé- och lärdomshistorien, eller till specialdiscipliner som sociologihistoria och vetenskapssociologi. Varje utforskande av den sociala världen bör vara förenat med en reflexion över forskarens egen utkikspunkt. Här kan vi hämta inspiration från Bourdieus och hans medarbetares sätt att arbeta. Den ständigt närvarande självreflexionen hör till det mest uppfordrande i den bourdieuska sociologin.